

Tergeste vezető rétege a római császárkorban a
feliratok tükrében

KKG675

Tartalom

Bevezetés.....	3
A római Tergeste születése és jogállása	6
Tergeste tisztségviselői	
Aediles	10
Duoviri iure dicundo	12
Praefecti iure dicundo	14
Praefecti fabrum.....	15
Iuratores	15
Papi méltóságok	16
Seviri és Augustales	16
A tergestei tisztségviselők társadalmi helyzete és származása	19
Összegzés	23
Bibliográfia és rövidítések	26
Mellékletek	
Katalógus	31

Bevezetés

Dolgozatom az ókori Trieszt, azaz Tergestének vezető rétegét kívánja bemutatni, a tőlük és róluk fennmaradt feliratos emlékek alapján. Forrásaink sajátossága folytán a feliratokon a vezető réteg tagjait többnyire az általuk betöltött tisztségek alapján lehet azonosítani. A helyi előkelők vizsgálata során az igazgatástörténeti és társadalomtörténeti szempontokat nem célszerű, de nem is igazán lehet egymástól elkülöníteni, ezért a dolgozat az igazgatásról és a vezető rétegről egyaránt szól. Az elitkutatás egy-egy ókori római város esetében többnyire a tisztségviselők három körére terjed ki: a *magistratus*okra, azaz a választott tisztségviselőkre, az *ordo decurionum*, azaz a városi tanács tagjaira és a helyi papi funkciókat betöltő személyek vizsgálatára. Jelen dolgozatomban Tergeste tisztségviselőit mutatom be a feliratok tükrében. Legalább két szempontból célszerűnek látszik bevonni a vizsgálatokba a kisebb jelentőségű, alacsonyabb presztízssű helyi funkciókat betöltő személyek körét is: az *Augustalis*okat, *sevireket*, a *magistri pagit* és a *magistri vici*t, s az *apparitores* köréből elsősorban a *scribá*kat. Ezekkel ugyanis a városi elit egyes tagjainak személyes függőségi kapcsolatai lehetnek (*patronus-cliens* viszony; az alacsonyabb, nem *honor* jellegű tisztségeket előfordul, hogy a vezető réteg egyes tagjainak libertusai töltik be), másfelől azt a kört is jelentheik, ahonnan az elit egyes tagjai is származnak. Célszerű tekintetbe venni azoknak a lovagoknak a körét is, akiknek a tisztségviseléséről nem szólnak ugyan a feliratok, de helyi illetőségűek. Ezek, illetve családjaik ugyanis meghatározó szerepet játszottak a helyi társadalomban.

Kutatásom epigrafikai forrásanyagát az interneten elérhető *Epigraphic Database, Rome* (EDR) és az *Epigraphische Datenbank, Heidelberg* (HD) adatbankjában megtalálható feliratok jelentik. Ezek többek között a *Corpus Inscriptionum Latinarum* és az *Inscriptiones Italiae* gyűjteményeken alapszanak, ám ugyanakkor követik is a jelenkori epigrafikai kutatásokat és ennek folytán ki is egészülnek az újonnan előkerült vagy revideált feliratokkal. Az Alföldy Géza által alapított heidelbergi adatbázis a Heidelbergi Tudományos Akadémia égisze alatt jött létre és működik, különböző nemzetközi kutatási projektek megvalósulása révén. A római adatbázis az *Association Internationale d'Épigraphie Grecque et Latine* (AIEGL) támogatásával, több olasz egyetem együttműködésével épül. A Tergestéhez kötődő feliratokat az EDR-be a város két kutatója, a Trieszti Egyetem professzorai, Fulvia Mainardis és Claudio Zaccaria töltötték és töltik fel.

A fenti adatbankokban mintegy 618 db felirat található, amelyek Tergestével kapcsolatosak, ezekből konkrétan a tergestei városi igazgatásról 75 szól. Ezek zöme a

tisztviselőkhez kötődik, akik *aedilisek*, *duumvirek*, *prefectus iure dicundo*k, *collegiumi praefectusok*, *pontifexek*, *augurok*, *flamenek*, *sevirek*, *Augustalisok* és *iuratorok* voltak. Meglepő módon *quaestoroktól* vagy *quaestorokról* nem maradt fenn felirat. Olyan felirat is alig akad, amely a *decuriákat*, illetve az *ordo decurionumot* említi. Számos síremléken olvasható viszont Tergeste *tribusának*, a Pupiniának a neve (mely a 35 itáliai, később birodalmi körzet egyike, eredetileg szavazó-, adózási- és sorozási körzetként funkcionált, a két utóbbi funkciója azonban a császárkortól jelentőségét veszítette. A római polgárokat viszont változatlanul tribusonként tartották nyilván).

A városi igazgatás történetével több alapvető összefoglaló mű is foglalkozik, és számtalan könyv, tanulmány tárgyalja a részkérdéseket. Az előbbiekből néhány: W. LIEBENAM: *Städteverwaltung im römischen Kaiserreich*; F. F. ABBOTT – A. C. JOHNSON: *Municipal Administration in the Roman Empire*; W. LANGHAMMER: *Die rechtliche und soziale Stellung der Magistratus municipales und der Decuriones in der Übergangsphase der Städte von sich selbstverwaltenden Gemeinden zu Vollzugsorganen des spätantiken Zwangsstaates (2.-4. Jahrhundert der römischen Kaiserzeit)*; J. FRANÇOIS: *La Privilège de liberté: politique impériale et autonomie municipale dans les cités de l'Occident romain 161-244*. A városi igazgatás történetének feldolgozása a Római Birodalom városait illetően mindmáig befejezetlen munka. A tisztviselők feladatköre ugyan nagyjából világos a megmaradt városi alap-statútumok alapján – gondolok itt például a *Lex coloniae Genetivae Iuliae*re, a *Lex Irnitana*ra, a *Lex Salpensana*ra és a *Lex Malacitana*ra. Az előbbi egy Kr. e. 44-ben alapított latin jogú colonia, az utóbbiak Flavius-kori latin jogállású municipiumok igazgatásába engednek bepillantani, bár egyikük szövege sem teljességgel maradt fenn. Vannak ugyanakkor olyan feliratok is, amelyek a latin illetve római jogállású városok intézményrendszerében fenálló különbségekre hívják fel a figyelmet, illetve arra, hogy időbeli és helyi sajátosságokkal is számolnunk kell. Számos kérdés még nem tisztázott, ilyen például a *sevirek* feladatköre. Konkrétan, ami Tergestét illeti, elmondható, hogy kevés az olyan felirat, amely a tisztviselők munkájába enged bepillantást. Valószínű, ezzel függ össze az, hogy eddig még nem született olyan monográfia, amely Tergeste egész városi igazgatását egyben mutatná be, sem olyan, amely ezen belül a tisztviselőket foglalná össze. Az összefoglaló áttekintés már csak azért is nehéz ügy, mert a város történetének csupán mintegy 200 évéből rendelkezünk témánkba vágó feliratokkal, nevezetesen a Kr. u. 1-2. századból (valójában ez a kétszáz év is csupán becsült datáláson alapszik), és ebből az időszakból is csupán a tisztviselők töredékéről rendelkezünk adatokkal. Természetesen folynak

kutatások. Közülük mindenképpen meg kell említeni az ún. EMIRE projektet, melynek keretében a 2000-es évek folyamán több konferencián mutatták be a Pó folyótól északkeletre fekvő vidék helyi igazgatásának kutatási eredményeit. A Trieszti Egyetem pedig folyamatosan dolgozza fel Tergeste feliratos emlékeit. Én is úgy vélem, hogy lehet, sőt kell is a témával foglalkozni, de a képet, amit a vizsgálatok eredményeként megalkotunk, semmiképp sem szabad Tergeste egykori valóságával azonosítanunk. Vizsgálataim során a következő kérdésekre kerestem a választ:

- Szolgálnak-e adalékokkal, és ha igen, milyenekkel Tergeste városi státuszára a feliratok?
- Mely városi intézmények, illetve tisztségek megléte igazolható Tergestében a feliratok alapján?
- Voltak-e Tergestében sajátosan helyi, speciális tisztségek?
- Milyen karriert futottak be a tergestei tisztségviselők? Megállapíthatók-e szabályszerűségek a karrier alakulásában?
- Nyerhető-e információ a tisztségviselés feltételeire vagy helyi szokásaira vonatkozóan?
- Mit tudunk meg a feliratokból Tergeste városi igazgatásának működését illetően?
- Milyen információkat árulnak el a feliratok a tergestei elit társadalmi és etnikai összetételéről?
- Milyen városon belüli és városon kívüli kapcsolataik voltak a tisztségviselőknek a feliratok szerint?

Munkamódszerem a következő:

1. Az összegyűjtött feliratokat katalógusba rendeztem, és a kérdésfeltevések alapján velük végzett konkrét vizsgálatok eredményeit a hozzájuk fűzött egyéb kommentárok mellett egy külön adatlapon rögzítettem. A katalógust a feliratokhoz fűzött kommentárokkal és adatlapokkal a dolgozathoz mellélekletként csatoltam.
2. Az adatokat és vizsgálati eredményeket kérdésenként összegezve a dolgozatban külön fejezetekben mutatom be.
3. Az egyes fejezetek eredményeit és a vizsgálatok tanulságait pedig egy további, önálló fejezetben összegzem.

A római Tergeste születése és jogállása

Az Aquileiától délkeletre, az Isztriai-félsziget határánál fekvő Tergeste a római hódítás előtt az illyr carnosok települése és kikötője volt.¹ A neve idegen, a latin nyelvű szövegekben nem is declinálják: első tagja, a „Terg-” preindoeurópai gyökre vezethető vissza, mely kereskedést jelent, a második, az „-este” tipikus venét településnév-végződés. Gallia Cisalpina részeként került római uralom alá. A Tergestének városi autonómiát adományozó törvény nem maradt fenn. Ugyanígy nem maradt fenn a *magistratusok fastija* sem, sem pedig a városi tanács tagjainak névsora.²

Valójában azt sem tudjuk, hogy mikor alapították (illetve mikor nyert városi rangot), sőt még azt sem jelzik a feliratok, hogy milyen volt a városi státusza: *municipium* volt-e, avagy *colonia*. A tergesteieket, mint római uralom alá tartozókat először Caesar (*Aulus Hirtius* által írt) kommentárja a Kr. e. 52. év eseményei kapcsán említi, mikor is Caesar a 15. legióját visszaküldte a togás Galliába a római polgárok coloniáinak (*coloniae civium Romanorum*) védelmére, nehogy úgy járjanak, mint előző nyáron a tergesteiek, akiket a barbárok lerohantak és kifosztottak.³ A szöveghelyet többen is úgy értelmezik, hogy Tergeste is *colonia civium Romanorum* volt,⁴ ami lehetséges, de nem egyértelműen biztos.⁵ A szöveg alapján csupán annyi tekinthető bizonyosnak, hogy a tergesteiek (*Tergestini*) települése is a helytartó által fokozottabban védendő helyek közé tartozott; formáját tekintve azonban egy *conventus civium Romanorum* is lehetett (vagy, ahogyan a térség régészei az itteni kereskedőtelepeket nevezni szokták, egy római *emporion*), merthogy spontán módon, egy bennszülött település mellett ily módon keletkezett és ebben a funkciójában vált egyre jelentősebbé a szárazföld belsejébe irányuló kereskedelem növekedésének köszönhetően.⁶ Az egész térségben neki volt a legjobb kikötője, és a határában lévő hágókon keresztül tudtak a karavánok a pannonok

¹ ŠAŠEL KOS 2005, 338.

² BANDELLI – CHIABÀ 2008, 21.

³ CAES. b. G. VIII, 24,3.: „*legionem autem XV, quae cum eo fuerat in hibernis, in togatam Galliam mittit ad colonias civium Romanorum tuendas, ne quod simile incommodum accideret decursione barbarorum ac superiore aestate Tergestinis acciderat, qui repentino latrocinio atque impetu illorum erant oppressi.*”

⁴ FRASCHETTI 1975, 319 skk. GREGORI 1990, 223. ZACCARIA 1991, 57. ZACCARIA 1992, 152.

⁵ „Caesar had established colonies at Pola and most probably at Tergeste as well as *municipia* at Forum Iulii, Aegida, and Parentium”; vö. ŠAŠEL KOS 2008, 668. Érvei között másutt (2005, 422.) az is szerepel, hogy Appianos Tergestével kapcsolatban az *apoikia* szó használja, az *apoikost* többnyire telepesnek lehet fordítani, az *apoikiát* pedig coloniának. Csakhogy az általa citált helyen (*Illyr.* 18,52), amely Aquileia és Tergeste kifosztásáról szól, Appianos Aquileiát is *apoikiának* nevezi, amely azonban akkor már római *municipium* volt. Appianos tehát nem pontosan tájékozott. DZINO 2010, 85. Tergeste kifosztását tévesen Kr. e. 51-re datálja, és a tergestei *municipium* (sic!) nem sokkal korábbi alapítására adott reakciónak tekinti. - *Municipium* alapításáról nem tudunk, bár Tergeste esetében valóban ez lenne a logikus.

⁶ Vö. DZINO 2010, 29.

földjére és a Dunához eljutni. A császárkorban Tergestének *colonia* rangja volt, ezt az idősebb *Pliniustól*, valamint *Ptolemaiosztól* tudjuk⁷ – tehát a feltételezett caesari alapításnál jóval későbbi forrásokból – továbbá egy Kr. u. I. századra datálható feliratról, mely arról tudósít, hogy a városi tanács közpénzen ingyen fürdést tett lehetővé a *coloni*, az *incolae* és a *peregrini* számára.⁸ A *coloni* ez esetben a *colonia* polgárait jelenti, azaz a teljes jogú polgárokat, és egyúttal a város jogi-adminisztratív státuszára, a *coloniára* is utal (ha Tergeste *municipium* lett volna, *coloni* helyett a *municipes* szót használták volna az adott szöveghelyen.) Egyébként a feliratokon Tergeste neve mellett sohasem említik a várost alkotó polgárközösség *colonia* státuszát.

Tergeste alapításának időpontjához nem nyújtanak támpontot a régészeti emlékek sem, mert a város első, praerómai illetve korai római fázisának egyelőre még nincs semmi nyoma.⁹ Fennmaradt viszont Tergeste városfalának felirata, mely Kr. e. 33-ra datált. A iapodok Tergeste és Aquileia elleni támadása (Kr. e. 36) háborús okként szolgált *Octavianus* számára, a háború végén pedig győztesként fallal erősítette meg a várost: *[Imp(erator) Caesar] co(n)s(ul) desig(natus) tert(ium), / [IIIvir r(ei) p(ublicae)] c(onstituendae) iter(um), / murum turreisque fecit*,¹⁰ azaz a *triumvir Octavianus* falat és tornyokat készített Tergestében.¹¹ Azt, hogy a városfal építés és a *colonia* alapítása szorosan egymáshoz kapcsolódó esemény volt, még Theodor Mommsen és Ernst Kornemann vetette fel.¹² Az ő véleményük alapján a szakirodalom hosszú ideig ezt az évet tekintette a *colonia* alapítási dátumának.¹³ Az egyik Antoninu Pius-kori feliratunkból ugyanakkor azt is tudjuk (T17.), hogy nem csupán városfalat kapott Tergeste, hanem *Augustus* a territoriumát is kiterjesztette, oly módon, hogy a városhoz attribúálta a szomszédságában lakó *carnusok* és *catalusok* törzsének egy-egy töredékét. Erre minden bizonnyal ugyancsak a iapodok elleni háborút követő rendezés keretében került sor (és nem később, *Augustus* principatusa alatt), mert ez a háború *Illyricum* provincia területének

⁷ PLIN. n. h. III, 127. PTOL. G. III, 1, 27.

⁸ CIL V 376. (EDR007688).

⁹ Tergeste egyelőre még csupán a második építési fázisától, a Kr. u. első évtizedektől kezdve ragadható meg régészetiileg; vö. GONIZZI BARSANTI – BRAINAI 2011, 512-513.

¹⁰ CIL V 525. (EDR007327).

¹¹ M. Horster szerint *Augustus*nak tulajdonítható a tergestein kívül a Fanum Fortunae-i (Kr. u. 9-10.), a saepinumi (az ő ideje alatt ugyan, de *Tiberius* és *Drusus* által „kivitelezett”) és talán a tridentinumi védmű is, valamint Emonában falépítés (legkésőbb Kr. u. 14-ben kezdte és *Tiberius* fejezte be 15-ben). Horster felhívja a figyelmet arra, hogy az öt építkezés közül a tergestei kivételesnek számít, egyrészt mert az még a *triumvir Octavianus* korában történt, másrészt az építési feliraton szereplő „fecit” ige miatt. A többi építkezés feliratán a „dedit” szerepel, itt a hangsúly az adományon, ajándékon van. A *fecit* viszont *Octavianus* aktív, személyes részvételét fejezi ki: falat készített, csinált, vö. HORSTER 2001, 138-145, különösen a 145. Lehet, hogy *deductió*val is megerősítették Tergestét és mégiscsak ekkor lett *colonia*?

¹² KORNEMANN 1900, 526. MOMMSEN 1883, 172.

¹³ Például SALMON 1969, 163.

északi irányba történő kiterjesztését eredményezte, aminek következtében Tergeste megszűnt Barbaricummal határos városnak lenni. Egy római provincia lett Kelet felől a szomszédja és a frissen szerzett területen való berendezkedésnek – úgy véljük – logikus része volt Itália (= Tergeste) és Illyricum közös határának átgondolt kialakítása is.

Tergestének a felirataink tanúsága szerint „duumvir-alkotmánya” volt, azaz a város élén két *duumvir iure dicundo* állt. Ez a tapasztalataink alapján az jelenti, hogy *Tergeste colonia civium Romanorum* volt. Amennyiben Kr. e. 42 után alapították, már nem is lehetett volna más, hiszen a területe Itáliához tartozott. Ha viszont mégis *Iulius Caesar* alapítása lenne, abban az esetben is bizonyosra vehető, hogy római polgárok coloniájaként létesült, mert *colonia iuris latiniként* római municipiummá vált volna az Itáliához csatolását követően (lásd például Aquileia esetét), de nem ez történt.

Tergeste territoriumán a fentebb idézett feliratunk szerint *incolák* is éltek, vagy legalábbis tergestei érdekeltségekkel rendelkeztek, az *incola* státusznak ugyanis a *domicilium* volt a feltétele,¹⁴ pontosabban a város területén birtokolt ingatlan vagy földbirtok. Az *incola* státuszt a *decuriók* testülete, azaz a városi tanács adományozta. Az *incolákat* bevonták a közteherviselésbe, nekik is kellett meghatározott *munusok*at teljesíteniük, bár nem annyit, mint a teljes jogú *colonusok*nak. Az *incolák* másutt voltak teljes jogú polgárok, a *civitasukból* fakadó terheiket ott viselték.¹⁵ Ilyen *incola* volt *Sex(tus) Apuleius Sex(ti) lib(ertus) / Apollonius* is, aki Tergestében és Polában is *sevir Augustalis* volt – csak azt nem tudjuk, hogy melyiknek volt a *civise* és melyiknek az *incolája* (T30.). Gazdag felszabadított rabszolga lehetett, akinek a két kikötővárosban valószínűleg üzleti, valószínűleg kereskedelmi érdekeltségei voltak.

Mint fentebb már említettük, Tergeste territoriumán bennszülöttek, *carnusok* és *catalusok* is éltek. Törzseiknek azonban csupán egy része került *Octavianus/Augustus* intézkedése folytán Tergeste irányítása alá. Az Isztria mögötti belső területek, a *iapodok*, *dalmaták* földjének meghódítása és az *illyricumi* római provincia északi irányba történő kiterjesztése folytán határvonal szakította ketté mindkét népet: Itália és Illyricum új határa. Ennek kialakításánál római politikai és katonai-stratégiai érdekek érvényesültek, és a legkevésbé sem volt szempont e népek integritásának megőrzése. A *carnusok* és *catalusok* *peregrinus* jogállásúakként éltek Tergeste territoriumán, valószínűleg eredeti lakóhelyükön,

¹⁴ DIGESTA L 16, 239, 2.

¹⁵ LANGHAMMER 1973, 29.

zárt tömbben. Lehetséges, hogy jogszolgáltatás szempontjából egy különálló *praefecturát* alkottak (lásd lentebb).

Tergestében az *ordo decurionum*, a városi tanács működését nagyon kevés felirat dokumentálja, pedig ez az intézmény itt is ugyanúgy 100 taggal működött, mint az imperium Romanum más coloniáiban és municipiumaiban. Csupán két személy feliratán szerepel az, hogy *decurio* volt (T4; T31.). Három olyan személyt ismerünk, akiknek több tisztségéről is tudunk. Ilyen volt *M(arcus) Surinus M(arci) f(ilius) Marcellus* (T1a.), *C(aius) Getacius Pup(inia tribu) Severianus* (T2a.) és *C(aius) Clausius C(ai) fil(ius) Pup(inia) / Dexter* (T3.). Bár a decurionatust egyikőjük felirata sem említi, bizonyosra vehető, hogy a magasabb tisztségeik betöltése idején már tanácsstagok is voltak.

Tergeste tisztségviselői

Aediles

Az aediliseket, szám szerint kettőt, egy évre szóló felhatalmazással a helyi népgyűlés válsztotta. Feladataik közé a *cura urbis* – azaz a város gondozása, például építkezések kezdeményezése – a *cura annonae* – a gabonaellátás biztosítása – és a *cura ludorum* – azaz az ünnepi játékok megszervezése, felügyelete – tartozott.¹⁶ Az *aediles* feliratai jelentős hányadát alkotják a tergestei tisztségviselők feliratos emlékeinek. Összesen kilenc aedilis feliratunk van. Nevüket és felirataik datálását a következő táblázatban foglaltam össze:

1. táblázat: *aediles*

Aedilis neve	Forrás	Datálás (EDR alapján)
<i>Spinther</i>	CIL V 558. (EDR093874)	Kr. u. 1-50
<i>C(aio) Getacio Pup(inia tribu) Severiano</i>	CIL V 554. (EDR093872)	Kr. u. 51-100
<i>C(aio) Clausio C(ai) fil(io) Pup(inia) Dextro</i>	CIL V 219. (EDR007031)	Kr. u. 1-200
<i>M(arcus) Surinus M(arci) f(ilius) Marcellus</i>	CIL V 544. (EDR007349)	Kr. u. 1-50
<i>Sex(tus) Ca[---]</i>	CIL V 551. (EDR007352)	Kr. u. 51-100
<i>[? Eu]carpus</i>	CIL V 8202. (EDR007486)	Kr. u. 1-50
<i>[C]ominius</i>	INSCRIT. X 4. (EDR007496)	Kr. e. 25-Kr. u. 25
<i>M(anius) Plotius M(ani) f(ilius) Pup(inia)</i>	CIL V 377. (EDR007673)	Kr. u. 1-50
<i>L(ucio) Appule[io] L(uci) fil(io) P[up(inia)] Tauri[no]</i>	CIL V 550. (EDR093871)	Kr. u. 101-150

Az aedilisek hagyományos feladatairól (*cura urbis*, *cura annonae* és *cura ludorum*) a tergestei feliratokból nem kapunk információt – ez egyébként más városokra is jellemző a Pó folyótól északkeletre fekvő térségben.¹⁷ Az aediliseink feliratainak egy része viszonylag épségben maradt ránk (T1-5.), más részük viszont meglehetősen töredékes és nehéz belőlük információt nyerni (T6-10.) Az előbbiekből azonban számos dolgot tudunk kiolvasni.

Egy alacsonyabb tisztség – vagy a *quaestura* vagy az *aedilitas* – előzetes betöltése feltétele volt a *duumviratus* elérésének. Tergestében a feltételül szabott tisztség valószínűleg

¹⁶ LANGHAMMER 1973, 149 skk. LIEBENAM, 1900, 263 skk.

¹⁷ Vö. BANDELLI – CHIABÀ 2008, 24.

az *aedilitas* volt, mert a *quaestura* mint magistratus Tergestében minden jel szerint nem létezett. A *quaestura*nak ugyanis egyrészt semmi nyoma a feliratokon, másrészt a római polgárjog elnyerésének valamint az ordóba való bekerülésnek is az *aedilitas* volt a feltétele *Antoninus Pius* rendeletében. Azért az *aedilitas*, mert ez volt a legkisebb tisztség. Egyébként a *quaestorok* hiányával Tergeste nincs egyedül.¹⁸ A latin coloniákat és az idegen városokból lett római municipiumokat *quattuorvirek* igazgatták (nevezetesen két *quattuorviri iure dicundo* és két *quattuorviri aediles*) akiknek – úgy tűnik – csupán a megnevezése különbözött a Tergeste élén álló két-két tisztségviselőétől, a hatásköreik azonban hasonlóképp oszlottak meg.

Két felirat szövege is utal a *summa* vagy *pecunia honoraria*ra (T6; T8.), melyből arra lehet következtetni, hogy az *aedilisek*nek valóban fizetniük kellett a tisztség viseléséért (feltéve, hogy valóban városi és nem *collegiumi aedilisek* voltak), de az kitört, hogy mennyit. A *Lex Irnitana* alapján arra következtethetünk, hogy bíraskodási jogkörrel az *aedilisek* is rendelkezhettek, s ahol ez így volt, ott jelezték a feliratokon – *aedilis iure dicundo* a szomszédos Emonában) – Tergestében azonban ilyenre nincs példa.¹⁹

Antoninus Pius császár (138-161) a Tergeste mellett élő, és már *Augustus* császár által a városhoz adtribuált *carnus* és *catalus* népnek megadta a lehetőséget, hogy amennyiben a vagyonuk és az életmódjuk alapján arra érdemesnek bizonyulnak, az *aedilisi* tisztség betöltésével bekerülhessenek a városi tanácsba és annak (ti. az *aedilitas*) révén a római polgárjogot nyerjenek. (Bővebben lásd: T17.). Mivel az *aediliseink* feliratai korai datálásúak, legfeljebb csak az egyikőjük, *C(aius) Clausius C(ai) fil(ius) Pup(inia) / Dexter* esetében vehetjük számításba, hogy ily módon került be a tergestei ordóba (T3.). Erre a neve is ad némi alapot. A *Clausius* gentilicium ritka, *Dexter* és hozzátartozói nevén kívül csupán két esetet ismerünk: a Tergestéhez közeli Parentiumból.²⁰ A *Clausus* cognomenből képezték,²¹ ez pedig csak Dalmatiában fordul elő, bennszülöttek körében.

Az egyik *aedilis*ünk, *L(ucius) Appule[ius] / L(uci) fil(ius) P[up(inia)] / Tauri[nus]* a tisztsége mellett *decurio* is volt (T4.), magasabb méltóságba azonban nem emelkedett, mert meghalt.

Kérdés, hogy mikor kerülhetett sor az ordóba való felvételre. *Taurinus* felirata azt sugallja, hogy még az *aedilitas*át megelőzően, mert *aedilis*nek – vagyis hivatalban lévő tisztségviselőnek nevezik a hozzátartozói, és nem *aedilicius*nak. Az ilyen következtetésekkel

¹⁸ BANDELLI – CHIABÀ 2008, 24-25.

¹⁹ BANDELLI – CHIABÀ 2008, 25-26.

²⁰ SOLIN – SALOMIES 56.

²¹ LÖRINCZ II, 62.

azonban óvatosaknak kell lennünk, mert Tergestében nagyon hanyagul kezelik a funkciók megnevezését és sohasem használják a tisztségek nevéből képzett melléknévi alakokat. *Spinther* viszont, aki valóban hivatalban lévő aedilisnek tűnik a felirata állításakor, nem említ *decurionatust* (T6.). *M(anius) Plotius M(ani) f(ilius) Pup(inia)* szintén csupán aedilisnek nevezi magát az elhunyt feleségével közös síremléken és nem említ tanácstagságot, pedig ebben helyzetben, ha *decurio* volna, elvárható lenne, hogy említést tesz róla, hiszen a síremlék az utókornak készül (T5a.). Mindezekből arra következtethetünk, hogy a tanácsba történő adlectióra nem csak a *carnusok* és *catalusok*, hanem mások esetében is az *aedilitas* teljesítése után került sor.

Duoviri iure dicundo

2. táblázat: *duoviri*

A duumvir neve	Forrás	Datálás (EDR alapján)
<i>C(aio) Getacio Pup(inia tribu) Severiano</i>	CIL V 554. (EDR093872)	Kr. u. 51-100
<i>C(aio) Clausio C(ai) fil(io) Pup(inia) Dextro</i>	CIL V 219. (EDR007031)	Kr. u. 1-200
<i>M(arcus) Surinus M(arci) f(ilius) Marcellus</i>	CIL V 544. (EDR007349)	Kr. u. 1-50
<i>L(ucius) Varius Papirius Papirianu[s]</i>	CIL V 546. (EDR093712)	Kr. u. 117-138
<i>L(ucio) Vario Papirio Papiriano</i>	CIL V 545. (EDR093873)	Kr. u. 138-150
<i>[Ap]piu[s] [Cal]pur[nianus]</i>	CIL V 667. (EDR007001)	Kr. u. 1-25
<i>L(ucius) Apisius T(iti) f(ilius)</i>	INSCRIT. X 4, 3. (EDR007319)	Kr. e. 51-26
<i>T(itus) Arruntius L(uci) f(ilius)</i>		
<i>L(ucius) Apisius T(iti) f(ilius)</i>	CIL V 549. (EDR007313)	Kr. e. 25-1
<i>[--- Fla]vius Q(uinti) f(ilius) [---]</i>	INSCRIT. X 4, 64. (EDR007494)	Kr. u. 1-100
<i>[A]spanius Lentulus</i>	CIL V 532. (EDR093914)	Kr. u. 138-161
<i>[---]s Nepos</i>		

Tergeste élén *duumvirek* álltak, azaz egy kéttagú kollegiális testület, őket szokás mai fogalmunkkal a város polgármestereinek nevezni. Hivatalos titulusuk a *duumvir iure dicundo*

volt. Feladatkörük az *ordo decurionum* döntései szellemében a város irányítása, képviselte és a többi tisztségviselő felügyelete, a népgyűlés összehívása és levezetése, a városi tanács összehívása és üléseinek levezetése, a pénzügyi igazgatás, az oktatás felügyelete, stb. volt.²² volt. Mint ahogy a nevük is mondja, igazságszolgáltatási jogkörrel is rendelkeztek alsó fokon (mondhatni ezért nem volt a ró mavárosi *praetor*oknak helyi megfelelője a városban). A *duumvirek* Tergestében – mint másutt is – egy évig töltötték be hivatalukat, és a *curiák* (a helyi népgyűlés) választották meg őket. 5 évente viszont *duumvir iure dicundo quinquennalis*okat választottak, mivel elkülönült *censori* hivatal sem volt a városokban, így a minden ötödik év polgármesterei látták el a helyi *censori* teendőket. Ebbe többek között a vagyonbecslés, a polgárok *curiába* – helyi szavazóközrzetekbe – való besorolása, a városi tanács névjegyzékének felülvizsgálata és kiegészítése, a város javainak bérbeadása stb. tartozott.²³ Ezeknek a tevékenységeknek nincs nyoma a feliratainkon. A *Lex Irnitana* alapján azt is tudjuk, hogy a városi tanács összehívása és a javaslatok előkészítése is a feladatkörükbe tartozott,²⁴ de ennek nincs nyoma Tergestében, sem máshol a térségben.²⁵ Az ilyen események rutinfeladatok voltak, melyeknek nem volt szokás maradandó emléket állítani. A közös áldozati ceremóniák megszervezése, melyeken sor kerülhetett a polgárjog-adományozási ünnepségre is, továbbá az alapfokú bíraskodás, a közpénz elköltésének megvitatása a tanáccsal, a szavazások felügyelete szintén az ő dolguk volt, ám a X. italiai régióban ezekre sincs feliratos példa.²⁶

*

A helyi tisztségviselés vonatkozásában is érvényesülnie kellett a római tisztségviselés általános elveinek és szabályainak. A tisztségviselésnek volt alsó korhatára. Ez a késő köztársaság korában a harmincadik életév betöltése volt, amit *Augustus* a 25. életévre csökkentett.²⁷ Erre vonatkozóan nincs adatunk, de nincs kapaszkodónk sem: a tergestei síremlékek nem jelzik az elhunytak életkorát. Az *annuitas* elve arról szólt, hogy a tisztségviselő megbízatása szigorúan 1 évig tart. Ezt nyilván tergestében is érvényesült. A *collegialitas* elve azt jelentette, hogy ugyanazt a tisztséget mindig egyszerre több, azaz legalább két főnek kellett betöltenie. Ez alól kivétel volt a *praefectus iure dicundo* tisztsége. A

²² LANGHAMMER 1973, 62 skk. LIEBENAM 1900, 256 skk.

²³ LIEBENAM 1900, 257 skk.

²⁴ LEX IRNITANA XVIII. rubrica 3.

²⁵ BANDELLI – CHIABÀ 2008, 24.

²⁶ BANDELLI – CHIABÀ 2008, 24.

²⁷ LANGHAMMER 1973, 45.

dummvir iure dicundo quinquennalis méltósága egyfajta iteratióknak tekinthető, bár a feladatköre sokkal több és összetettebb volt, mint a közönséges *duumvirek*é. Éppen ezért általában az tapasztalható mindenütt, hogy *quinquennalis*nak volt *duumvirek*et választottak meg. Ez mindkét ismert *quinquennalis*unk, *M. Surinus Marcellus* (T1a.) és *L. Varius Papirius Papirianus* (T11a-b.) esetében is érvényesnek látszik. Alapszabály volt az is, hogy két különböző *magistratus* betöltése között mindig el kellett telnie egy-egy hivatalmentes évnek, hogy a leköszönt *magistratus* *privatus*ként elszámoltatható és felelősségre vonható legyen, valamint azért, hogy senki se használhassa fel a hivatali hatalmát arra, hogy a következő évre is megválasztassa magát és ily módon nemkívánatos tartós hatalomra tegyen szert. Ennek betartását a legkevésbé lehet a *decuriók* feliratainak segítségével megragadni, Tergestében sem tudunk erről semmit sem mondani.

A tisztségviselők fizetést nem kaptak, sőt, sok esetben „ráfizettek”: a tisztség felvétele előtt ugyanis egy meghatározott összeget be kellett fizetniük a városi kincstárba – ez volt az úgynevezett *summa honoraria* – és ezenfelül még illet adakozniuk is kellett a köz javára. Mindkettő egyszerre ragadható meg *Spinther* aedilis feliratán (T6.).²⁸

Praefecti iure dicundo

Az általunk ismert tergestei előjárók között az egyik legtekintélyesebb *M(arcus) Surinus M(arci) f(ilius) Marcellus* számos tisztséget töltött be, többek között *praef(ectus) i(ure) d(icundo)* is volt (T1a.). Alföldy Géza egy további tergestei tisztségviselőről, [-*Ap]piu[s - f(ilius) Pup(inia)] / [Cal]pur[nianus]*-ról is feltételezte, hogy más tisztségek mellett *praefectus iure dicundo* is volt (T12.). A szövegrekonstrukciója logikusnak tűnik. Az észak-itáliai városi tisztségviselők feliratain ez a tisztség viszonylag gyakran bukkan fel. A *praefectus*, miként a nevének jelentése is mutatja, kinevezett, és nem választott tisztségviselő volt. Vagy a *duumvir* nevezett ki *praefectus iure dicundó*t a 35 évesnél idősebb *decuriók* közül akkor, ha a társa a várostól tartósan távol volt, és ő maga is kénytelen volt egy napnál hosszabb időre elhagyni a várost,²⁹ vagy pedig a császár nevezett ki egy ilyet a város élére, ha a számunkra furcsának tűnő szokás szerint az adott helyen polgármesterré választották. Az előbbi esetben a felhatalmazása addig tartott, amíg a *duumvirek* egyike vissza nem tért (a funkciója tehát analóg a ró mavárosi *praefectus urbi* tisztségével), az utóbbi esetben viszont egész

²⁸ LANGHAMMER 1973, 44.

²⁹ LEX IRNITANA cap. 25.

évben ő gyakorolta a polgármesteri teendőket a távol lévő császár helyett, és collegája sem volt.³⁰

A tisztség észak-itáliai gyakori előfordulása alapján Maria Silvia Bassignano azt feltételezi, hogy a *praefectus iure dicundo* Itália X. régiójának egyes városaiban (pl. Brixianban) nem alkalmi, hanem állandó funkció volt és feladata a városhoz attribuált törzsek számára történő jogszolgáltatás volt.³¹ Ez Tergeste esetében is elképzelhető. Csak annyi korrekciót lehetne ehhez hozzáfűzni, hogy nem alternatívája lehetett a fentebb említett kétféle, helyettesként funkcionáló praefectusnak, hanem harmadik fajtaként mellettük létezhetett, és feltehetően a duumvirek nevezték ki őket is és küldték ki a város territoriumának bennszülöttek által lakott vidékére.

Praefecti fabrum

Számos városban működtek collegiumok, a leggyakoribb a *collegium fabrorum* vagy, ahogyan a feliratokon gyakrabban emlegetik, *collegium fabrum* volt. Ezek egyletek voltak választott tisztségviselőkkel az élükön. A collegium fontos közfunkciót is ellátott, ilyen volt például a tűzoltó testület. A *praefectus fabrum* nem választott tisztségviselője volt a collegiumnak, hanem ő volt a tűzoltó testület parancsnoka, akit a városi előjárók soraiból neveztek ki erre a feladatra. Úgy tűnik, magas presztizsű tisztség volt, mert a legelőkelőbbek karrierjében fordul elő (T1a; T11a-b; T12.).

Iuratores

A fentebb tárgyalt, általánosnak tekinthető tisztségeken kívül számos városban helyi specialitások is előfordulnak. Ilyennek tekinthetők a mi esetünkben a *iuratores*, akik valószínűleg városi tisztségviselők voltak, ám helyi sajátosságnak számítanak. A X. régióban működtek csupán, és ott sem mindenütt. 1 feliratuk Aquileia környékéről, 2 másik pedig Tergeste környékéről került elő. (T27-28.). Feladatkörükről azonban keveset tudunk. Munkájuk a *census* volt, amit a *quinquennalisok* mellett vagy azok nevében végeztek. Az itt bemutatott sírfeliratok olyan embereké, akiket a *iuratores* döntése vagy censusa nyomán választottak meg valamilyen (sajnos ismeretlen) pozícióra vagy hivatalra.³²

³⁰ A kérdéshez részletesen l. LIEBENAM 1900, 260-263.

³¹ Vö. BASSIGNANO 1991, 518.

³² Vö. BANDELLI – CHIABÀ 2008, 27. M. S. Bassignano pedig Attilio Degrossira hivatkozik, aki szerint a *iuratores* a nagyobb territoriummal rendelkező városokban a territoriumon lévő *pagusok* és *vicusok* lakosai közül válogattak embereket, akiket aztán az *ordo decurionum* kinevelt az ottani census elvégzésére; vö. BASSIGNANO 1991, 520.

Papi méltóságok

A római városoknak papi tisztségviselői is voltak. Minden városban a vallási élet legfőbb irányítói, ellenőrzői és hivatalos kultusz lebonyolítói a *pontifexek*, a *flamenek*, és az *augurok* voltak. Ezeket a méltóságokat a politikai-adminisztratív természetű funkcióik és tanácstagságuk mellett a városi vezető réteg tagjai töltötték be. Az alapján a két felirat alapján, amelyen papi méltóságok is felbukkannak az előjárók *cursus honorum*ában, Tergestéről is ugyanezt mondhatjuk el. A Kr. u. I. század első felében a *pontifexi* tisztség (M. Surinus Marcellus – T1a.), a 2. század derekán ugyancsak az *auguri*, továbbá a *pontifexi* méltóság dokumentált. L(ucius) Varius Papirius Papirianus, aki a két utóbbi méltóságot viselte, *flamen Hadrianalis* is volt (T11b). Ismerünk még egy bizonyos *Usia L(uci) fil(ia) Tertullinát* is,³³ aki *sacerdos divarum* volt, amely úgy tűnik, szintén városi papi méltóság volt.

Seviri és Augustales

Az *Augustalisok* a császárkultusz tisztségviselői voltak. Sokak szerint hattagú testületet alkottak, ezért nevezték gyakran *seviri Augustales*nek őket (analóg megnevezésként lásd pl. a *septemviri epulonest*) – a kérdésről részletesen lentebb – míg mások szerint a *seviratus* és az *Augustalitas* két különböző tisztség volt. Van olyan értelmezés is, hogy a két tisztség nem volt ugyan azonos egymással, de mindkettő a császárkultusszal volt kapcsolatos, és olyan is, amely szerint a *sevirek* valószínűleg inkább igazgatási feladatokat láttak el,³⁴ sőt még van olyan is, mely szerint egymás mellett kétféle *seviratus* is létezett, az egyik régi, itáliai eredetű intézmény volt, a másik a császárkultusszal volt kapcsolatos.³⁵ Ez a problematika a feliratokon úgy jelenik meg, hogy vannak feliratok, melyeken a *sevir et Augustalis* áll, például a Tergestével szomszédos Aquileiából és Emonából is ismerünk ilyen feliratokat.³⁶ Habár a tergestei feliratokról elmondható, hogy egyiken sincs a két szó kötőszóval elválasztva, vannak viszont olyan felirataink, amelyeken csak az egyik szó szerepel.

A vitathatatlanul közös vonásuk az volt, hogy mindkettőt a *decurióknál* alacsonyabb társadalmi státuszú személyek töltötték be, vagyis a városi plebs tagjai. Észak-Itáliában a legtöbb *sevir* egyúttal *Augustalis* is volt (vagy *sevir Augustalis*). A két funkció valamilyen formában összetartozónak látszik. Tergestében csak egy olyan felirat maradt fenn, amelyen a

³³ L. CIL V 520. (EDR007321).

³⁴ SZABÓ E. 2004, 167 skk.

³⁵ ŠAŠEL KOS 2003, 15.

³⁶ Aquileia: M(arcus) Licinius Vitalis, IIIIIVir et Augustalis, AE 1996, 695. (EDR007144); P(ublius) Cassidius Fortunatus, IIIIIVir et Aug(ustalis), AE 1934, 232. (EDR073243). – Emona: ... im memor(iam) / T(iti) Velli(i) Ones(imi) / IIIIIVir(i) et / Aug(ustalis) Emon(ae) / IIIII[I] vir(i) Aquil(eiae) / [A]ug(ustalis) Paren(tii), CIL III 3836.

megjelenő tisztségviselő *Augustalis* volt, de *sevir*nek nem nevezte magát; illetve van négy *sevir*, akik viszont nem nevezik magukat *Augustalis*nak. Van egy töredékes felirat is, mely szintén csak *sevir*t említ, de a funkciót nem lehet névhez kötni. A többi hét felirat viszont nyolc olyan tisztségviselőnek őrizte meg emlékét, akik *sevir Augustalisként* szerepelnek rajta.

A tergestei feliratok alapján a *sevirekkel* és *Augustalisokkal* kapcsolatos vitatott kérdéseket nem lehet eldönteni. Ami a tergestei anyagból is kiderül: a *ius honorum* hiánya nem volt akadálya ezen tisztségek betöltésének, mivel nem számítottak *honornak* (még ha ritkán, nem Tergestében, hanem másutt, annak is nevezik), épp ezért, *libertusok* is betölthették mindkettőt. Egy árnyalatnyi különbség azonban látszik a csak *sevirek* és a *sevir Augustalisok* között. Az előbbiek megadják a személyi-jogi státuszukat és az ötjük közül kettő biztosan *ingenuus*, egy további valószínűleg az, és egynek, *Fuscus*nak a felirat sérülései miatt nem ismerjük a jogállását (a *libertus* státus a neve fölötti sorban álló személynévhez tartozik.) A *sevir Augustalisok* közül hárman *libertusok*, öten pedig nem jelölik a származásukat. *Trophimus*nak és *Felix*nek azpnban rabszolgák körében gyakori neve van. Vagyis a *sevirek* között talán magasabb arányban voltak szabadonszületettek, mint az *Augustalisok* között (bár ez ilyen kisszámú felirat esetében véletlen is lehet). Az viszont az egybevetésből érzékelhető, hogy az *ingenuusok* abban voltak érdekeltek, hogy megjelöljék származásukat, míg a *libertusok* a státuszuk elhallgatásában. A *sima seviratus*nak pedig valószínűleg magasabb presztízse volt az *Augustalitas*nál, mert Tergestében az egyik magas rangú városi tisztségviselő is *sevir*ként kezdte a pályafutását.

Nem csupán a felszabadítottak előtt álltak nyitva ezek a tisztségek, hanem az *incolák* (vagy esetleg idegenek?) előtt is, lásd *Sex. Apuleius Apollonius* esetét.

3. táblázatok: *seviri* és *Augustales*

Csak *Augustalis*

Név	Forrás	Datálás (EDR)
<i>Sex(tus) Palpelli[us] Sex(ti) lib(ertus) Fructu[s]</i>	AE 1992, 692. (EDR007023)	Kr. u. 51-100

Csak *sevir*

<i>M(arcus) Surinus M(arci) f(ilius) Marcellus</i>	CIL V 544. (EDR007349)	Kr. u. 1-50
<i>L(ucius) Barbius L(uci)</i>	INSCRIT. X 3, 55. (EDR007672)	Kr. u. 1-50

<i>l(ibertus) Cer[---]</i>		
<i>T(iti?) lib(ertus) [---?] [---?] F]uscu[s]</i>	CIL V 508. (EDR007829)	Kr. u. 1-50
<i>P(ublio) Valerio L(uci) f(ilio) Pup(inia)</i>	CIL V 387. (EDR007674)	Kr. u. 76-100
<i>[-] Arius M(arci) [f(ilius)] / [Pr]imigeniu[s]</i>	CIL V 557. (EDR007357)	Kr. u. 1-100

Mindkettő, különféle kiírással³⁷

<i>Sex(tus) Caesius Sex(ti) lib(ertus) Cinnamus</i>	CIL V 552. (EDR007353)	Kr. e. 25-Kr. u. 25
<i>[Sex(tus)] Caesius [Sex(ti)] [l]ib(ertus) Felix</i>	INSCRIT. X 4, 71a. (EDR007622)	Kr. u. 1-50
<i>T(itus) Marcius Secundus</i>	CIL V 555. (EDR007355)	Kr. u. 1-50
<i>C(aius) Vibius Valens</i>	CIL V 560. (EDR007359)	Kr. u. 76-100
<i>C(aius) Vibius Felix</i>		
<i>L(ucius) Valerius Memor</i>	CIL V 484. (EDR007627)	Kr. u. 76-125
<i>C(aius) Valerius Trophimus</i>	CIL V 513. (EDR093865)	Kr. u. 1-200
<i>Sex(to) / Apuleio / Sext(i) liber(to) / Apollonio</i>	CIL V 67. (EDR135509)	Kr. u. 1-200

³⁷ Bár nyilván nem jelöl funkcióbéli különbséget az, hogy a *sevirt VI vir* vagy *IIIIII vir* formában vésték a feliratba.

A tergestei tisztségviselők társadalmi helyzete és származása

Az *aedilisek* közül kettőnek olyan gentiliúma volt, amely csak a vizsgált tergestei feliratokon szerepel összesen és sehol máshol: *Marcus Surinus* (T1a-b.) és *Caius Getacius Severianus* (T2a-b.).³⁸ A *Surinus* valószínűleg a *Surus* névből ered, mely lehetett kelta;³⁹ de lehetett latin is, a nyugati tartományokban élő szírek gyakori cognomenje.⁴⁰ Elképzelhető, hogy *Marcus Surinus Marcellus* valamely felmenője egy bennszülött kelta volt, aki a *Surus* egytagú (=barbár) nevet viselte és ebből képezték az ő gentiliúját. Cognomenje, a *Marcellus*, szinte mindenhol jelen van, ezért viselőjének eredetét ezzel önmagában nem lehet megállapítani, a gentiliújából kell tehát kiindulni.⁴¹ A *Getacius* név elképzelhető, hogy a *geta* nép nevéből ered, hiszen a romanizált bennszülöttek a nevükben megőrizték eredetüket.⁴² Összesen négy alkalommal fordul elő: egyrészt az aedilisünk neve és az ő apjáé, a Kr. u. I. században, másrészt a valószínűsíthető 2. és 3. századi leszármazottaiké. A II. századi egy szarkofág felirata, melybe húnyt lányukat helyezték nyugalomra szülei. A III. századi felirat ugyancsak egy szarkofágé, mely Iulium Carnicum közelében került elő, és *Getacius Vincentiusé*, *vir clarissimisé* és feleségéé, *Turrania Iustáé*, *clarissima femináé* volt. A senator tergestei eredete egyértelműnek tűnik (felesége ugyancsak észak-itáliai származású volt).⁴³ Nem tudjuk sajnos lépésről-lépésre végigkövetni a család felemelkedését, az esetük azonban, és még további Tergestei lovagoké is mindenképpen azt jelzi, hogy Tergestében erre jó lehetőségek voltak.⁴⁴

Caius Clausius Dexter gentiliúma ugyancsak ritka (T3.), mert csak 2 további feliraton szerepel, a Tergeste szomszédságában található Parentiumban.⁴⁵ A *Clausus* cognomenből ered,⁴⁶ ez pedig csak Dalmatiában fordul elő, tehát elképzelhető, hogy a család felmenői Dalmátiából érkeztek Isztriába, s azon belül Parentiumba, illetve Venetián belül Tergestébe.

³⁸ *Surinus*: LÖRINCZ B.: *Onomasticon* IV. Wien, 2002, 101, továbbá SOLIN, H. – SALOMIES, 1988, 179. *Getacius*: LÖRINCZ, *ONOMASTICON* II, 166. és SOLIN – SALOMIES 88.

³⁹ MÓCSY 1983, 61.

⁴⁰ Lásd ugyancsak Tergestéből *C. Liburnius C. f. Valens* esetét, ZACCARIA 1992, 261-262. (EDR007035), akinek ugyancsak egy népnévből származik a gentiliúma. Egy forgalmas kikötővárosban a népnévből származó személynévek nem okoznak meglepetést.

⁴¹ Vö. MÓCSY 1983, 48.

⁴² Vö. MÓCSY 1983, 5-6 és 76-77.

⁴³ ALFÖLDY 1999, 289.

⁴⁴ Több tergestei származású lovagot is ismerünk, ezek, illetve felmenőik tisztségviselésének azonban nem maradt fenn emléke. Egyesek városi patronusok voltak.

⁴⁵ SOLIN – SALOMIES 56. Az egyik meglehetősen hiányos, csak a *Clausius* gentiliúma és egy praenomen –*Caius* – olvasható rajta, l. *ISCRIT*. X 2, 211. (EDR134075).

⁴⁶ LÖRINCZ II, 62.

Lucius Appuleius Taurinus gentiliciuma már sokkal gyakoribb az előbbiekhöz képest (T4.). Tergestéből több *Appuleius* vagy *Apuleius* is ismerünk (az eltérő írásmódnak nem feltétlenül kell jelentőséget tulajdonítanunk, egyazon feliraton, egyazon családon belül is előfordul). Ismeretes egy bizonyos *Sextus Appuleius Marcellus*, aki a fentebb említett *Usia Tertullina sacerdos divarum* fia volt, és talán egy generációval lehetett idősebb *Taurinus*nál.⁴⁷ *Appuleius*ok az istriai partvidék további városaiban, Parentiumban⁴⁸ és Polában, valamint Aquileiában is előfordulnak. Az egyik aquileiai síroltárt *Lucius Appuleius Maximianus*nak állították, aki ugyancsak decurio volt. A városok szomszédsága, a névazonosság és az azonos társadalmi helyzet alapján felvethető a rokonság lehetősége, amit a datálás sem zár ki.⁴⁹ A *Taurinus* cognomen latin eredetű, a provinciák őslakosai körében vált divatossá, például Pannoniában a katonák körében volt kedvelt.⁵⁰

Manius Plotius gentiliciuma szintén gyakori (T5a.), de előkerült Tergestéből egy sírsztélé (T5b.), mely a rajta olvasható Pupinia *tribus* nyomán egy tergestei polgáré volt, aki a gentiliciuma, az apja nem túl gyakori praenomenje és a datálás alapján elképzelhető, hogy *Manius Plotius* fia vagy fivére. Az Aquileia szomszédságában található Iulia Concordiából is ismeretes egy bizonyos *Caius Plotius Primus* szintén a Kr. u. I. sz. első feléből.⁵¹ Aquileiában volt több *Plotius* is: egy bizonyos *Lucius Plotius Agrippa* neve szerepel egy I. századi sírtáblán,⁵² egy *collegium* sírsztélén pedig, melyet II. századnak datálnak, sok más név között szerepel egy bizonyos *Plotius Restitutus*.⁵³ *Manius Plotius* felesége, *Voluntilia Prisca*, ugyancsak ritka gentiliciumot visel, mely csupán 3 itáliai és 1 Gallia Narbonensis-i feliraton fordul elő.⁵⁴ S ezek közül van még egy Tergestében: *Voluntilia Paulla* (T5c.), aki, amennyiben rokona *Voluntilia Priscá*nak – amit a másik nevük is megerősíthet – akkor *Manius Plotius aedilis*nek volt egy tisztségviselő rokona, *Voluntilia Paulla* férje: *Publius*

⁴⁷ CIL V 520. (EDR007321). További tergesteiek: InscrIt. X 4, 172. (EDR007519), CIL V 485. (EDR007628), CIL V 511. (EDR007828 - többtagú család) és talán CIL V 516. (EDR007320).

⁴⁸ Parentium territoriumán (Labinci/S. Domenica di Visinda) került elő *Sextus Apuleius Hermias* Kr. u. 176-ra datált *Liber* oltára. Tassaux az ottani villa felszabadított intézőjének véli, görög cognomenje alapján azonban nem biztos, hogy felszabadítottnak tekinthetjük (ebben a térségben mindenütt éltek görögök, illetve a helyi lakosság évszázadok óta kapcsolatban állt velük). A polai *Sex(tus) Apuleius Sext(i) liber(tus) Apollonius* viszont már valóban felszabadított volt, aki nemcsak Polában, hanem Tergestében is *sevir Augustalis* volt (T30.). Vö. TASSAUX 2011, 434.

⁴⁹ AE 1934, 246. (EDR073256). Datálás: Kr. u. I. sz. második fele - II. század.

⁵⁰ MÓCSY 1983, 39-40.

⁵¹ CIL V 1938. (EDR097807).

⁵² CIL V 1008. (EDR117465).

⁵³ INSCRIPTIONES AQUILEIAE I, 309-310. (EDR117866).

⁵⁴ LÖRINCZ IV, 183.

Valerius sevir, aki, *Manius Plotiushoz* hasonlóan szintén nem visel cognoment (a fia viszont már igen), ami az időbeli egybeesést alátámasztja.

A *Spinther* nevezetű aedilist említő bázis felirat eleje kitört (T6.), de a név körül nincsenek hiányosságok, még sincs feltüntetve *Spinther* praenomenje és gentiliciuma, így felvethető, hogy nem is városi *aedilis* volt, hanem például valamely tergestei *collegiumé*. A *pecunia honoraria* ugyanakkor mégiscsak *honor*, azaz városi magistratus betöltőjére utal (a collegiumi tisztséget nem tekintették honornak). A névjegyzékekben csak ez az egy *Spinther* ismeretes Italiából,⁵⁵

Eucarpus aedilisszel (T8.) ismét az a helyzet, mint *Spintherrel*: szerepel a feliraton ugyan az *ob honorem*, illetve az *ex pecunia honoraria* kifejezés, amelyek általában arra a jelenségre utalnak, hogy a tisztségviselők valamennyi pénzt befizettek a városi kincstárba a tisztség megszerzéséért, mégis *Eucarpusnak* sincs tria nominája. Az *Eucarpus* cognomen 15 helyen fordul elő, ebből 3 Italia, 3 Dalmatia, 2 Pannonia és 1 Noricum területén.⁵⁶

A „*Sextus Ca-*” kezdetű névre hallgató aedilisről nem tudunk meg semmi egyebet (T7.), a gentiliciumát sem lehet feloldani, hiszen a SOLIN – SALOMIES által szerkesztett névjegyzék szerint csak Italiában 751 db *nomen gentile* van, ami így kezdődik.⁵⁷ Van azonban két *sevir Augustalis* Tergestéből, kiknek neve *Sextus Caesius*, *libertusok* mind a ketten (T19. és T20.). Arra is lehet gondolni, hogy ez a *Sextus Caesius* aedilisként rangos előjárója volt a városnak, szabadosai pedig szintén tisztségviselők lettek, akár úgy, hogy ő maga segítette őket a tisztséghez jutásban.

A *Cominius*ról szóló felirat meglehetősen töredezett (T9.), de ez az előbbiekkal ellentétben egy gentiliciumot tartalmaz. Megkérdőjelezhető ugyanakkor szerintem, hogy ő *aedilis* volt, egyrészt az „ae” feloldása más is lehet, például *aerarium*, másrészt a töredékesség miatt – ha valóban *aedilisnek* is mondjuk – a felirat annyira töredékes, belefér, hogy valaki másnak a neve hiányzik és amaz volt az *aedilis*. A *Cominius* gentilicium túlnyomó részt (67 eset) Italiában és Gallia Narbonensisben (24) fordul elő, Hispaniában 11, Dalmatiában 4, Pannoniában 5 darab van belőle.⁵⁸

Lucius Varius Papirius Papirianusnak két gentiliciuma van (T11a-b.), amely nem volt gyakori jelenség Tergestében, sem máshol a birodalomban, mivel ez az előkelők körében

⁵⁵ LŐRINCZ IV, 91. SOLIN – SALOMIES: nincs felvéve. - Az EDR szerint kerültek elő később feliratok, amelyeken szerepel ez a név – 15 felirat, de mind ró mavárosi (a 2010-es években töltötték fel őket).

⁵⁶ LŐRINCZ II, 124.

⁵⁷ SOLIN – SALOMIES 39-51 és LŐRINCZ II, 15-46.

⁵⁸ LŐRINCZ II, 70.

fordult elő, vagy akkor, amikor valakit örökbe fogadtak és az örökbefogadott személy felvette az örökbefogadó gentiliciumát is. Mindkét gentilicium – *Varius* és *Papirius* – Italiában a leggyakoribb.⁵⁹ Az itáliai *Varius*ok feliratai közül a X. régióban található Pataviumból került elő egy bizonyos *Lucius Varius Marci filius Pudens* sírfelirata,⁶⁰ valamint a Tergestéhez valamivel közelebb elhelyezkedő Iulia Concordiából *Lucius Varius Luci libertus Myro Augustalis* síroltára⁶¹ és az aquileiai *Lucius Varius Luci libertus Me[---]a* I. századi sírsztéléje.⁶² A *Papirius* nomen gentile több feliraton is olvasható Brixianában és Polában. Megtudjuk *Lucius Varius Papirius Papirianus*-ról a feliratokból azt is, hogy kitüntetésekert kapott a parthusok elleni háborúban szerzett érdemeiért. A *corona* egyértelműen lovagi vagy senatori rendi kitüntetés. S bár ezek *honorarius* feliratok, amiket egy adott személy érdemeiért volt szokás állítani, az első feliraton felbukkanó *pater* szó nyomán mégis megtudhatjuk, hogy *Lucius Varius Papirius Papirianus*-nak volt családja is. A második feliratot a *collegium* állíthatta az ő tiszteletére, melynek *patronusa* volt.

Az egyik, Kr. e. 1. század második feléből származó feliratunkon (T14.) az egyidejűleg hivatalban lévő mindkét *duumvir* megjelenik: *Titus* fia *Lucius Apisius* és *Lucius* fia *Titus Arruntius*. Az *Apisius* gentilicium is ritkának tekinthető, Italiában 4 feliraton fordul elő (egy kivételével, amely Nepetből való, mind mediolanumi),⁶³ továbbá még egy-egy esetben Pannoniában, illetve Gallia Narbonensisben.⁶⁴ Előkerült Tergestéből egy másik felirat is (T15.), melyen ugyancsak *Titus* fia *Lucius Apisius* *Iivir* szerepel és az szintén a Kr. e. 1. század második felére datálható (valamivel későbbre, mint a T14-es). Nagyon valószínű, hogy azonos a két személy. *Arruntius*ok a szomszédos Aquileiában és Atestében is előfordulnak: *Arruntius Cassianus*,⁶⁵ egy Kr. u. II. századi feliraton, illetve egyazon emléken *Caius Arruntius Cai filius Stabilis* és *Lucius Arruntius Cai filius Crescens*.⁶⁶

⁵⁹ LŐRINCZ: Onomasticon IV, 148.

⁶⁰ AE 1987, 445. (EDR080543).

⁶¹ CIL V 1896. (EDR097769). Datálás: Kr. u. 44-130.

⁶² INSCRIPTIONES AQUILEIAE I, 330-331. (EDR117671).

⁶³ SOLIN – SALOMIES 18.

⁶⁴ LŐRINCZ: Onomasticon I, 143.

⁶⁵ INSCRIPTIONES AQUILEIAE 255. (EDR117604).

⁶⁶ BASSIGNANO 1997, 221. (EDR085088). Datálás: Kr. u. 71-130.

Összegzés

Tergeste tisztségviselőinek munkásságáról nehéz reális képet alkotni a feliratos emlékek csekély száma miatt, de a feltett kérdések mindegyikére sikerült valamilyen választ találni.

Tergestéből van néhány feliratunk, melyek arról tesznek tanúságot, hogy az igazgatás különféle szervei hogyan működtek együtt. Erre példák azok, amelyeken valamilyen építkezést a *duumvirek* mozdítottak elő (és nem az *aedilisek*) és a feliratokon az is látszik, hogy azok helyéről vagy finanszírozásáról az *ordo decurionum* vagy a közösség – *res publica* – döntött.

A vizsgálat témáját a helyi elit, azaz a tisztségviselők feliratai képezték. Ezek a feliratok a Kr. e. I-II. században, zömében az I. század közepe és a Kr. u. II. század vége között keletkeztek. A legkorábbi feliratunkon két *duumvir* neve szerepel, akik egyszerre voltak hivatalban valamikor a Kr. e. I. század harmadik negyedében (T14.). A *sevirek* feliratai (T18-26.) egy kivétellel (T19.), valamint a *iuratorokat* említő feliratok (T27-28.) mind Kr. u. I. századiak. Megállapítható, hogy nincs közöttük *quaestori* felirat. Ennek a legvalószínűbb oka az lehet, hogy Tergestében nem voltak *quaestorok*, feladataikat más tisztségviselők látták el, erre példánk is vannak a X. regio más városaiban. Látható továbbá, hogy több tisztségviselő egynél több tisztséget is említ, sőt vannak teljesnek mondható *cursus honorumok* is (T1a; T2a; T3.). A tisztségviselés feltételeiről azonban nincsenek részletes információk, csupán két *aedilisi* feliraton említik a *summa honorariát* (T6; T8.). Van azonban helyi specialitás is Tergeste környékéről: az említett *iurator* tisztsége. Mindösszesen két felirat említi őket (T27-28.), feladatkörüket konkretizálni azok alapján sajnos nem lehet. Csak annyit lehet tudni, hogy valamilyen pozícióra vagy feladatra ők válogatták az embereket, tehát a *duumvir iure dicundo quinquennalisokhoz* hasonlóan *censust* tarthattak.

A *magistratusok* megválasztása a népgyűlés feladata volt, azonban erről sem maradt fent feliratos emlék Tergestéből. S míg másutt nyoma van annak is, hogy a tisztségviselők hivatali apparátussal – például írnokok, könyvtárosok, hírvivők, sőt *lictorok* és *jósok* – rendelkeztek,⁶⁷ Tergestében, ha így is volt, ennek nem maradt epigraphikai nyoma. Ismerünk viszont néhány *servus* illetve *libertus colonorumot*.⁶⁸

⁶⁷ BANDELLI – CHIABÀ 2008, 33. A *Lex Coloniae Genetivae Iuliae*-ra hivatkozik.

⁶⁸ *Q(uintus) Publicius Tergest(inorum) l(ibertus) Felix*, Kr. u. I. sz. első fele, EDR007423 [29-11-2012]; *Hermes Terg(estinorum) dis[p(ensator)]*, Kr. e. 25/Kr. u. I. század, EDR007498 [05-03-2006]; *[---]dus ser(vus) [---] Tergest(inorum)*, Kr. u. 51-150, EDR007841 [19-02-2007].

A *duumvirek* feliratainak fajtáiról elmondható, hogy a feliratok egyik fele *honorarius*-, a másik fele pedig sírfelirat. Más tisztségekkel ugyanakkor éppen, hogy nem a sírfeliratokon találkozhatunk, hanem a *honorarius* feliratokon (T1a; T4; T11a-b; T12. és T17.), egy kivétel van (T2a.), illetve a (T3.) felirat fajtája a szöveg sérülése miatt nem határozható meg.

A *duumvirek* tevékenységéről sem árulnak el sok információt a felirataik. Szép kivételnek mondható az építkezést megörökítő, s ezáltal kivételnek számító T14. (és esetleg a T16.) felirat, valamint a T17. felirat a *carnusok* és *catalusok* adtributiójáról. De megtudhattuk egy *duumvir*ről, hogy katonai érdemeket szerzett (T11a.). A papi tisztségek és a *collegiumi praefectura* is részei voltak a tergestei *decuriók* karrierjének, és a *cursus honorum* későbbi szakaszában viselt, magasabb presztizsű tisztségek voltak (T1a; T11a-b. és T12.).

A *sevirek* és *Augustalisok* a városi tisztségviselőknek az alacsonyabb rangú kategóriáiba tartoztak, nem számítottak *magistratusnak*, s betöltők is a városi elitnél alacsonyabb státuszú rétegekből kerültek ki. Gyakori jelenség Italia-szerte, hogy a *seviratust libertusok* töltik be. Erre Tergestében is találni példát. A 13 *sevir* közül 5 itt is felszabadított rabszolga volt. Ebbe nem számítottam bele a (T26.) feliratot, amelyen nem világos a személy neve, de a feliraton rajta van, hogy *sevir* és az is, hogy *libertus*, de nem biztos, hogy a *sevir* volt a *libertus*; erre volt más példa is: például *Titus Marcius Secundus sevir* esetében, akinek a feliratán egy nő is szerepel, aki *liberta* volt (T21.). *Sextus Palpellius Fructus* pedig, aki *Augustalis* volt, de *sevir* nem, szintén felszabadított rabszolga volt (T18.).

Két további érdekességre kell még felhívunk a figyelmet. Az egyik az isteneknek tett felajánlás, amely itt csak két feliraton fordul elő (T23-24.), míg a szomszédos Aquileiában például számos *sevir* és *Augustalis* feliratán olvasható, hogy valamely istenségnek tesz felajánlást.⁶⁹ Ez mindenesetre megerősítheti a *sevirek* vallási funkcióját, különösen, ha feltüntették a feliratok azt, hogy közpénzből és/vagy a városi tanács vagy közösség határozatára történt a felajánlás. A két tergestei feliraton azonban erre nincs utalás, csupán az egyikükön rögzítették azt, hogy a közösség határozta meg a felirat helyét. A középítkezéseknek és a közművek restaurációjának költségeit nemcsak közpénzből, hanem magánemberek pénzéből is fedezhették, ez esetben ezt a pénzt *pecunia legitima* néven tüntették fel,⁷⁰ de a Tergestei építkezések feliratain ilyen nincs, magánépítkezésekről azonban maradtak fent feliratok.

⁶⁹ Lásd pl. CIL V 744. (EDR116832), CIL V 806. (EDR116882).

⁷⁰ BANDELLI – CHIABÀ 2008, 23.

A másik dolog a *tribus* megjelölése. A *tribus* nevét az *aedilisek* és *duumvirek* feliratain több esetben is olvashatjuk, a tergestei *sevirek* és *Augustalisok* feliratain azonban nem szerepel a *Pupinia* szó (sem más város *tribus*ának a neve). Úgy tűnik, ezeket a tisztségeket nem csupán a város polgárai, hanem idegen illetőségűek – valószínűleg *incolák* – is betölthették.

Tergeste fekvése és természeti adottságai folytán a fejlődéshez nagyszerű lehetőségekkel rendelkezett, ám a fejlődéshez szükséges biztonsága csak a császárkorral teremődött meg. Volt azonban egy nagy akadálya is az igazán jelentős, nagyvárossá válásának, amit nem tudott leküzdeni: Aquileia közelsége. Vezető rétegének egyes tagjai azonban jól ki tudták használni a térségben rejlő gazdasági lehetőségeket, és a lovagrendbe, illetve senatori rendbe emelkedtek. A vezető rétege több tagja is ritkán előforduló, provinciális, barbár eredetű *gentiliciumot* visel. Ezeknek a neveknek a szóródása a szomszédos városokban kiterjedt rokonságot, illetve üzleti érdekeltségeket sejtet. Ennek vizsgálata azonban meghaladja ennek a dolgozatnak a kereteit. Ez a későbbiekben egy további munka tárgyát fogja képezni.

Bibliográfia és rövidítések

A feliratok forráshelyei

AE	<i>L'Année Epigraphique</i> . Paris, 1888-.
ATTI CIV. MUS. TRIESTE	<i>Atti del museo civico di storia naturale di Trieste</i> . T. 9. Trieste, 1976-1977.
BASSIGNANO 1997	Bassignano, M. S.: <i>Ateste</i> . (Supplementa Italica 15). Roma, Edizioni Quasar, 1997.
CIL	<i>Corpus Inscriptionum Latinarum</i> . Berlin, 1863-.
DEXHEIMER 1998	Dexheimer, D.: <i>Oberitalische Grabaltäre. Ein Beitrag zur Sepulchralkunst der römischen Kaiserzeit</i> . (British archaeological reports. International series, 741). Oxford, 1998.
EDR	<i>Epigraphic Database Roma</i> (www.edr-edr.it/Italiano/index_it.php) [2015-01-06].
HD	<i>Epigraphische Datenbank Heidelberg</i> (http://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/home) [2015-01-06].
ILS	Dessau, A. (ed.): <i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> . Berlin, 1892-1916.
INSCRIT.	<i>Inscriptiones Italiae</i> . Roma, 1931-.
I.Aquileia	Brusin, J. B.: <i>Inscriptiones Aquileiae</i> . Vol. I. Udine, 1991.
PAIS 1884	Pais, E.: <i>Corporis inscriptionum latinarum. Supplementa Italica, consilio et auctoritate Academiae regiae lynceorum edita</i> . Fasciculus I. Additamenta ad vol. V Galliae cisalpinae. Róma, Salviucci, 1884.
VIDULLI TORLO 2001	Vidulli Torlo, M.: <i>Il lapidario Tergestino al Castello di San Giusto</i> . Trieste, 2001.

Egyéb források

CAES. b. G.	Caesar, Caius Iulius: <i>Commentarii de bello Gallico</i> . Magyarul: <i>Iulius Caesar feljegyzései a gall háborúról, a polgárháborúról</i> . Ford. Szepessy Tibor, Ürögdi György. Budapest, Magyar Helikon, 1974.
-------------	--

LEX IRNITANA	González, J.: The Lex Irnitana: a New Copy of the Flavian Municipal Law. <i>JRS</i> 76, 1986, 147-243. <i>A Lex Irnitana (egy Flavius-kori municipium törvénye). A dokumentumot ford., bev., jegyz. Illés Imre Áron. Szeged, 2007.</i>
PLIN. n. h.	Rackham, H. (ed.): Pliny, <i>Natural History</i> . With an English translation in ten volumes. Volume II, libri III-VII. (The Loeb Classical Library). Cambridge Massachusetts – London, 1961.
PTOL. G,	Ptolemaios, Claudius: <i>Geographia</i> .
TAC. ann.	Tacitus, Publius Cornelius: <i>Annales</i> . Ford. Borzsák István. Budapest, 1970.

Felhasznált szakirodalom

ABBOTT – JOHNSON 1926	Abbott, F. F. – Johnson, A. C.: <i>Municipal Administration in the Roman Empire</i> . Princeton 1926. (Repr. New York 1968).
ALFÖLDY 1999	Alföldy G.: <i>Städte, Eliten und Gesellschaft in der Gallia Cisalpina. Epigraphisch-historische Untersuchungen</i> . Stuttgart, 1999.
ANDERMAHR 1998	Andermahr, A. M.: <i>Totus in praediis. Senatorischer Grundbesitz in Italien in der Frühen und Hohen Kaiserzeit</i> . (Antiquitas III. 37.) Bonn, 1998.
BANDELLI – CHIABÀ 2008	Bandelli, G. – Chiabà, M.: Le amministrazioni locali nella Transpadana Orientale dalla Repubblica all'Impero. Bilancio conclusivo. In: Berrendonner C. – Lamoine L. (szerk.): <i>Le quotidien municipal dans l'Occident romain</i> . Clermont-Ferrand, Presses Universitaires Blaise-Pascal, 2008.
BASSIGNANO 1991	Bassignano, Maria Silvia: I Praefecti iure dicundo nell'Italia settentrionale. In: <i>Epigrafia. Actes du colloque international d'épigraphie latine en mémoire de Attilio Degrossi pour le centenaire de sa naissance. Actes de colloque de Rome (27-28 mai 1988)</i> . Rome: École Française de Rome, 1991, 515-537. (Publications de l'École française de Rome, 143).

- DZINO 2010 Dzino, D: *Illyricum in Roman Politics. 229 BC – AD 68*. Cambridge, 2010.
- FRANÇOIS 1984 François, J.: *La privilège de liberté: politique impériale et autonomie municipale dans les cités de l'Occident romain 161-244*. Ecole française de Roma, 1984.
- FRASCHETTI 1975 Fraschetti, A.: Per le origini della colonia di Tergeste e del municipio di Agida. *Siculorum Gymnasium* 28, 319-335.
- GONIZZI BARSANTI –
BRAINI 2011 Gonizzi Barsanti, Sara – Braini, Massimo: From Tergeste to Trieste. Lines of Urban Development. In: *Proceedings of International Conference on Cultural Heritage and New Technologies. Vienna, 2011. november 14-16*, (=Conference on Cultural Heritage and New Technologies 16, 2011), 510-523.
- GREGORI 1990 Gregori, G. I.: Sull'autonomia amministrativa di Glemona. *Aquileia Nostra* 61, 1990, 213-232.
- HAVAS – HEGYI –
SZABÓ E. 2007 *Római történelem*. Budapest, Osiris Kiadó, 2007.
- HORSTER 2001 Horster, M.: *Bauinschriften römischer Kaiser. Untersuchungen zu Inschriftenpraxis und Beuätigkeit in Städten des Westlichen Imperium Romanum in der Zeit des Prinzipats*. (Historia Einzelschriften, 157). Stuttgart, 2001.
- KORNEMANN 1900 Kornemann, E.: Coloniae. In: Wissowa, G. (szerk.): *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. Bd. IV, Stuttgart, 1900.
- LANGHAMMER 1973 Langhammer, W.: *Die rechtliche und soziale Stellung der Magistratus municipales und der Decuriones in der Übergangsphase der Städte von sich selbstverwaltenden Gemeinden zu Vollzugsorganen des spätantiken Zwangsstaates (2-4. Jahrhundert der römischen Kaiserzeit)*. Wiesbaden, 1973.
- LIEBENAM 1900 Liebenam, W.: *Städteverwaltung im römischen Kaiserreiche*. Leipzig, 1900.

- LŐRINCZ: Onomasticon Lőrincz B. – Redő F.: *Onomasticon Provinciarum Europae Latinarum*. Vol. I. Aba-Bysanus. Budapest, 1994. Archeolingua 3.
- Lőrincz B.: *Onomasticon Provinciarum Europae Latinarum*. Vol. II. Cabalicius-Ixus. Wien, 1999.
- Lőrincz B.: *Onomasticon Provinciarum Europae Latinarum*. Vol. III. Labareus-Pythea. Wien, 2000.
- Lőrincz B.: *Onomasticon Provinciarum Europae Latinarum*. Vol. IV. Quadratia-Zvres. Wien, 2002.
- MAINARDIS –
- ZACCARIA 2005 Mainardis, F. – Zaccaria, C.: Tra epigrafia e papirologia. Q. Baienus Blassianus, cavaliere tergestino e prefetto d'Egitto. In: *Scrivere leggere interpretare: studi di antichità in onore di Sergio Daris*. <http://www.openstarts.units.it/dspace/handle/10077/5405> [2015-01-06].
- MÓCSY 1983 Mócsy A.: *A római név mint társadalomtörténeti forrás*. Akadémiai székfoglaló. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983.
- MOMMSEN 1883 Mommsen, Th.: Die italischen Bürgercolonien von Sulla bis Vespasian. *Hermes* 18, 1883, 161–213 (= id., *Gesammelte Schriften*, V, Berlin, 1908, 203–253).
- SALMON 1969 Salmon, E. T.: *Roman Colonization Under the Republic*. London, 1969, 163.
- SOLIN-SALOMIES 1998 Solin, H. – Salomies, O.: *Repertorium nominum gentilium et cognominum Latinorum*. Zürich, Olms-Weidmann, 1988.
- STARAC 1999 Starac, A.: *Rimsko vladanje u Histriji i Liburniji - Roman Rule in Histria and Liburnia, I. Histrija*. Arheoloski Muzej Istre, Monografije i Katalozi 10/I. Pula, 1999.
- ŠAŠEL KOS 2003 Šašel Kos, M.: Emona was in Italy, not in Pannonia. In: *The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia. – Die autonomen Städte in Noricum und Pannonien. – Pannonia I*. Szerk. Šašel-Kos, M., Scherrer, P., Közrem.: Kuntić-Makvić, B., Borhy, L. (Situla 41). Ljubljana, 2003, 11-19.

- ŠAŠEL KOS 2005 Šašel Kos, M.: *Appian and Illyricum*. (Situla 43). Ljubljana 2005.
- ŠAŠEL KOS 2008 Šašel Kos, M.: Divinities, Priests and Dedicators at Emona. In: Caldelli, M. L. – Gregori, G. L. – Orlandi, S.: *Epigrafia 2006. Atti della XIVe rencontre sur l'épigraphie in onore di Silvio Panciera con altri contributi di colleghi, allievi, e collaboratori*. (Tituli 9). Roma 2008, 687-710.
- SZABÓ E. 2004 Szabó E.: Ein Sevir aus Salla. Bemerkungen zu den pannonischen Sevir- und Augustalenkorporationen à propos der Lesekorrektion von CSIR Ungarn 8, n. 4. In: Németh Gy. - Piso I. (eds.): *Epigraphica II. Mensa rotunda epigraphiae Dacicae Pannonicaeque*. Debrecen, 2004. (Hungarian Polis Studies 11.), 167-206.
- TASSAUX 2011 Tassaux, F.: Epigraphie et habitat en Istrie romaine: Villae et agglomérations secondaires. *Histria Antiqua* 20, 2011, 431-440.
- TÓTH I. – SZABÓ Á. 1999 Tóth I. – Szabó Á.: *Bevezetés a római feliratok világába*. Pécs, University Press, 1999.
- ZACCARIA 1991 Zaccaria, C.: L'amministrazione delle città nella Transpadana (note epigrafiche). In: Eck, W. - Galsterer, H. (Hgg.): *Die Stadt in Oberitalien und in den nordwestlichen Provinzen des Römischen Reiches* (Kölner Forschungen Bd. 4). Mainz am Rhein 1991, 55-71.
- ZACCARIA 1992 Zaccaria, C.: Regio X Venetia et Histria. Tergeste - Ager Tergestinus et Tergesti adributus. *Supplementa Italica* 10, 1992, 139-283.
- ZACCARIA 2000 Zaccaria, C.: Una familia Silvani sul colle di S. Giusto a Trieste. In: Gianfranco Paci (szerk.): *Epigraphai, Miscellanea epigrafica in onore di L. Gasperini*. Tivoli, 2000, 1099-1117.

Melléklet

Katalógus

T1a. Tiszteleti felirat, az anyaga kő. — Lelőhely: Trieszt, a San Sebastiano templom közelében.

CIL V 544. — ZACCARIA 1992, 221. — SPADONI 2004, 144, nr. 182. — EDR007349 (Mainardis) [2014-05-03]. — Olvasat: INSCRIT. X 4, 61.

M(arcus) Surinus M(arci) f(ilius) Marcellus, / [IIIIII]vir, aed(ilis), praef(ectus) i(ure) d(icundo), I(vir), pont(ifex), praef(ectus) fabr(um) quinq(uennalis), d(ecurionum) d(ecreto), / M(arcus) Surinus M(arci) f(ilius) Marcellus filius.

T1b. Sírfelirat. — Lelőhely: Izola (SLO).

CIL V 483. — ZACCARIA 1992, 194-195. — EDR007661 (Mainardis) [2004-07-25]. — Olvasat: INSCRIT. X 3, 38.

M(arcus) Surinus M(arci) f(ilius) / Pup(inia).

A leghosszabb cursust tartalmazó feliratot az idősebb *Marcus Surinus Marcellus*nak állították. A felirat szövegéből látszik, hogy ez egy honorarius felirat, azaz a városi tanács, a decuriók határozatára állította a fia az ő tiszteletére. Nyilvános helyen ugyanis csak a tanács engedélyével (*decreto decurionum*) lehetett bármilyen objektumot elhelyezni. Minden lehetséges tisztséget betöltött Tergestében. Karrierjében egy szembetűnő „szabálytalanság” van, a *seviratus*. Ez a tisztség nagyon ritkán ugyan, de előfordul decuriók cursus honorumában is, lásd *L(ucius) Seran(ius) Serot= / inus IIIII(vir) a<e>dil(is) dec(urio) col(oniae) Aq(uincensium)* esetét, CIL III 3497. A feliratállító fiú neve teljesen megegyezik az apjáéval. Ez a fajta névadás az elsőszülött fiú esetében volt szokásban. A másik felirat megerősíti, hogy *Marcus Surinus* tergestei polgár volt azzal, hogy nevében feltünteti a *Pupinia tribus*t, amely Tergeste tribusa volt; ugyanakkor nem adja meg a *cognomen*jét, ezért biztosan nem tudjuk, melyik *Marcus Surinus*ról van szó: az apáról, vagy a fiáról, esetleg mindkettejük korábbi felmenőjéről. Mindkét feliratot a Kr. u. I. század első felére datálják az EDR-ben. Legkésőbb ekkor még előfordul a *cognomen* hiánya.

T2a. Sírfelirat. — Lelőhely: Trieszt, Borgo San Lorenzo.

CIL V 554. — INSCRIT. X 4, 62. — ZACCARIA 1992, 221. — HD033041 (Ruck) [2007-12-20]. — EDR093872 (Mainardis) [2006-03-05]. — Olvasat: CIL V 1022. oldal.

C(aio) Getacio / Pup(inia tribu) / Severiano / aed(ili) Ilvir(o) iur(e) d(icundo) ⁵ Tergeste / C(aius) Getacius / Severianus pater [p(osuit)].

Kr. u. I. század második fele.

T2b. Szarkofág, az anyaga kő, a felirat véséssel készült. — Lelőhely: Trieszt, San Francesco templom temetője (Santi Martiri). — Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei – Lapidario Tergestino. Leltári szám: 13574.

CIL V 603. — ZACCARIA 1992, 226. — VIDULLI TORLO 2001, 65 + foto. — EDR007399 (Mainardis) [2006-03-05]. — Olvasat: INSCRIT. X 4, 120.

Getaciae Servan= / dae parentes.

Kr. u. II. század második fele.

Két *aedilisi* felirat is van, amely az *aedilisi* tisztség mellett csupán a *duumviratust* adja meg mindösszesen. Az egyik *Caius* fia *Caius Getacius Severianus*é, akinek az apja állította a feliratot, a másik a soron következő felirat (T3.)

T3. Sírfelirat, véséssel készült. — Lelőhely: Tinjan, Kringa, Korona (HR).

CIL V 219. — AE 1992, 691. — EDR007031 (Mainardis) [2012-11-30]. — Olvasat: ZACCARIA 1992, 250, nr. 9 + foto - AE 1992.

C(aio) Clausio / C(ai) fil(io) Pup(inia) / Dextro, / aed(ili), Ilviro, ⁵ Clausia C(ai) f(ilia) / Marcella, / E[---]V, sor(or). / P(---) V(---) X.

A feliratot *Caius* fia *Caius Clausius Dexter*nek állították, a nővére vagy a lánya állította. Valószínűbb az előbbi, a feliratban szereplő „soror” szó miatt, de az előtte álló kitört rész miatt ez nem száz százalékosan bizonyos, hiszen állhatott ott egy harmadik személy neve is, aki a nővére volt. *Duumvirek* álltak Tergeste élén tehát, és nem *quattuorvirek*. A két tisztséggel, a *duumviratusszal* és *aedilitasszal* akár teljes is lehetett *Getacius Severianus* és *Clausius Dexter cursus honoruma*, de elképzelhető, hogy például az írófelülettel való takarékoskodás érdekében lehagytak egyéb, főleg kisebb tisztségeket, amelyeket ez a két tisztségviselő amúgy betöltött.

T4. Síroltár, tiszteleti felirat, az anyaga márvány, véséssel készült. — M.: 70. sz.: 55. v.: 70 cm. Betűméret: 5,5-4 cm. — Lelőhely: Trieszt, San Giusto Székesegyház harangtornya. — Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei – Lapidario Tergestino. Leltári szám: 13615.

CIL V 550. — ZACCARIA 1992, 220. — VIDULLI TORLO 2001, 68 + foto. — HD033038 (Ruck) [2007-12-20]. — EDR093871 (Mainardis) [2006-03-05]. — Olvasat: INSCRIT. X 4, 58.

L(ucio) Appule[io] / L(uci) fil(io) P[up(inia)] / Tauri[no], / decur[ioni], /⁵ aed[ili], / [Val]eria [---].

Ő az egyetlen tisztségviselő Tergestéből, akiről megtudjuk, hogy *decurio* is volt. Az *Appuleius* gentilicium Italiában 27, Dalmatiában 10, Hispaniában és Pannoniában 9-9, Gallia Belgicában 4, Noricumban 3, Moesia Superiorban 2, Daciában és G. Narbonensisben 1-1 feliraton szerepel, vö. LŐRINCZ I, 150-151. Kr. u. II. század első fele.

T5a. Sírsztélé, az anyaga kő, a felirat véséssel készült. — Lelőhely: Novigrad, székesegyház (HR). — Őrzési hely: a lelőhelyen tekinthető meg.

CIL V 377. — ZACCARIA 1992, 196-197. — STARAC 1999, 115. — EDR007673 (Mainardis) [2014-06-28]. — Olvasat: INSCRIT. X 3, 56.

M(anius) Plotius / M(ani) f(ilius) Pup(inia), aed(ilicia) / potestate, v(ivus) f(ecit) / sibi et uxori /⁵ Voluntiliae / M(arci) f(iliae) Priscaae.

A *Plotius* gentilicium elsősorban Italiában (29), Hispaniában (19) és Dalmatiában (15) gyakori, Pannoniából 5, Gallia Narbonensisből 1 feliraton fordul elő, vö. LŐRINCZ: Onomasticon III, 147. A *Voluntilia* női név 3 itáliai és egy Gallia Narbonensis-i feliraton olvasható, vö. LŐRINCZ: Onomasticon IV, 183. Nem ír cognoment. Kr. u. I. század első fele.

T5b. Sírsztélé, az anyaga kő, a felirat véséssel készült. — M.: 184. sz.: 86. v.: 13 cm. — Lelőhely: Sv. Ivan Kornetski (SLO). — Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei - Orto Lapidario. Leltári szám: 13561.

CIL V 384. — ZACCARIA 1992, 196. — UBI ERAT LUPA ID-Nr. 16108 + foto. — EDR007316 (Mainardis) [2014-05-01]. — Olvasat: INSCRIT. X 3, 51.

C(aius) Plotius / M(ani) f(ilius) Pup(inia). / L(ocus) m(onumenti) in frōnt(e) / p(edes) L, in agr(o) p(edes) L.

Az „N” és a „T” betűket ligálva írták. Kr. u. I. század első fele.

T5c. Síroltár, az anyaga kő, a felirat véséssel készült. — M.: 74. sz.: 118. v.: 74 cm. —
Lelőhely: Novigrad, székesegyház (HR). — Őrzési hely: a lelőhelyen tekinthető meg.

CIL V 387, és 1021. oldal. — ZACCARIA 1992, 197. — EDR007674 (Mainardis) [2014-06-28]. — Olvasat: INSCRIT. X 3, 57.

P(ublio) Valerio L(uci) f(ilio) Pup(inia), / IIIIIvir(o), coniugi, / P(ublio) Valerio P(ubli) f(ilio) Pup(inia) / Tironi filio, ⁵ Voluntilia Paulla / viva fecit.

Kr. u. I. század második fele.

A T5a. felirat, a fentebb vizsgáltakkal ellentétben, nem ad meg más tisztséget az *aedilis* kívül. *Manius* fia *Manius Plotius* az *aedilicia potestas*át említi síremlékén, melyet még életében csináltatott magának és feleségének. Nem ír cognoment a nevében, a Kr. u. 1. század derekáig előfordulhatott még, hogy az illetőnek nem volt *tria nomin*ája. A *Tiro* cognomen 7 itáliai, 6 hispaniai, 3 Gallia Narbonensis-i, 1 dalmatiai és 1 daciai feliraton olvasható, vö. LŐRINCZ IV, 123. A harmadik felirat egy család síroltára, az apának nincs cognomenje, a fiának már van: a neve alapján *Publius Valerius Tironus* közeli felmenői elképzelhető, hogy bennszülöttek voltak és katonáskodással szereztek polgárjogot, melynek alkalmával a *Valerius* nevet választották a császár neve helyett, bővebben (T23.).

T6. Bázis, az anyaga kő, honorarius felirat, véséssel készült. — M.: 72. sz.: 33. v.: 32 cm. Betűméret: 2 cm. — Lelőhely: Trieszt, San Giusto Székesegyház harangtornya. — Őrzési helye: Trieszt, Civici Musei - Lapidario Tergestino. Leltári szám: 13869.

CIL V 558. — INSCRIT. X 4, 69. — ZACCARIA 1992, 212-222. — ZACCARIA 2000, 1100, nr. 1 - AE 2000. — VIDULLI TORLO 2001, 76 + foto. — HD033047 (Ruck) [2007-12-03]. — EDR093874 (Mainardis) [2006-03-05]. — Olvasat: AE 2000, 596.

----- */[f]amiliae ex pecunia / honorar(ia) / adiecta in ⁵ pensa sua / Spinther / aedil(is).*

Kr. u. I. század első fele.

T7. Tábla, az anyaga kő, honorarius felirat, véséssel készült. — M.: 24. sz.: 44 cm. —
Lelőhely: Trieszt. — Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei - Orto Lapidario. Leltári szám: 13799.

CIL V 551. — ZACCARIA 1992, 221. — EDR007352 (Mainardis) [2014-05-03]. — Olvasat:
INSCRIT. X 4, 66.

[-----] / *Sex(tus) Ca[---] / aed(ilis) [---]*.

Kr. u. I. sz. második fele.

T8. Tábla, az anyaga kő, honorarius felirat, véséssel készült. — Lelőhely: Trieszt, Pillepich
birtok (törvénykezési csarnok). — Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei – Orto Lapidario. Leltári
szám: 13800.

CIL V 8202. — INSCRIT. X 4, 67. — ZACCARIA 1992, 21. — AE 2000, 597. — EDR007486
(Mainardis) [2006-03-05]. — Olvasat: ZACCARIA 2000, 1100, nr. 2 - AE 2000 alapján.

[--- ob] *honor(em) / [? Eu]carpus [---] / [---] aedil(is)*.

Kr. u. I. század első fele.

T9. Oltár, az anyaga kő, a felirat véséssel készült. — Lelőhely: Trieszt, San Giusto
Székesegyház. — Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei – Lapidario Tergestino. Leltári szám:
31539.

ZACCARIA 1992, 221. — EDR007496 (Mainardis) [2006-03-05]. — Olvasat: INSCRIT. X 4,
68.

[C]ominius [---] / [---]osta ae[dilis ---] / [---]num [---].

Kr. e. 25-Kr. u. 25.

T10. Tábla, az anyaga érc, tömör felszínen található felirat. — Lelőhely: Trieszt, Prandi telek.
— Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei raktára.

ZACCARIA 1992, 214. — EDR007334 (Mainardis) [2003-01-19]. — Olvasat: INSCRIT. X 4,
29a.

----- / [---]e / [--- q]ui id / [---]m est postulantium ⁵ [--- aed]ilibus vestris [---]i / [---
pecu]nia vestra pro[---]i / [--- aedil]ibus actum relinquat / [--- secundum op]inionem

*aedi[l]ium sus= / [---]ris eoru[m] part[---] /¹⁰ [--- a]lteruter ex aedi[libus ---] in / [---]erit[---]
]versus et qui [---]te / [--- ser]vare [---]tori[---]a [---] a[---] / [---]ie[---] iter Aug[---] poti[---]
-].*

Ezen a feliraton többször is szerepel az *aedilis* szó, de név nincsen benne; a felirat roppant töredezett, a bal oldala kitört és hiányosságok vannak a megmaradt részben is, de olyan, mintha egy *fasti*hoz hasonlóan feljegyzéseket tartalmazna az *aedilisek* tevékenységéről. Kr. u. I. század.

T11a. Bázis, az anyaga kő, honorarius felirat, véséssel készült. — M.: 61. sz.: 106. v.: 86 cm. Betűméret: 2,5-2,0 cm. — Lelőhely: Trieszt, San Giusto Székesegyház harangtornya. — Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei – Lapidario Tergestino. Leltári szám: 13567.

CIL V 546. — ZACCARIA 1992, 220. — VIDULLI TORLO 2001, 40-41 + foto. — HD033035 (Ruck) [2003-12-05]. — EDR093712 (Mainardis) [2006-03-05]. — Olvasat: INSCRIT. X 4, 55.

----- / [donis donato] / ob bellum Parth(icum) [torquibus], / armillis, phaleris, co[rona],
/⁵ L(ucius) Varius Papirius Papirianu[s], pa[te]r, / Iivir i(ure) d(icundo), Iivir i(ure)
d(icundo) quinq(uennalis) Tergest(e), / praef(ectus) fabrum Romae et Terg(este).

T11b. Bázis, az anyaga kő, honorarius felirat, véséssel készült. — M.: 150. sz.: 105. v.: 90 cm. Betűméret: 8-3 cm. — Lelőhely: Trieszt, San Giusto Székesegyház. — Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei - Lapidario Tergestino. Leltári szám: 13591.

CIL V 545. — ZACCARIA 1992, 220-221. — VIDULLI TORLO 2001, 40-41 + foto. — HD033044 (Ruck) [2007-12-03]. — EDR093873 (Mainardis) [2006-03-05]. — Olvasat: INSCRIT. X 4, 59.

L(ucio) Vario / Papirio / Papiriano / Iivir(o) i(ure) d(icundo) Iiv(iro) i(ure) d(icundo)
q(uin)q(uennali) /⁵ praef(ecto) fabr(um) Romae / et Tergeste / flam(ini) Hadr(ianali)
pont(ifici) augur(i) / collegium fabrum / patrono merent(i).

Lucius Varius Papirius Papirianus duumvirnek két felirata is fennmaradt, a fényképét l. a HD adatbázisában: F000738. Egyértelmű, hogy ugyanarról a személyről van szó; egyrészt, mert ugyanaz a név, még hozzá két gentiliúma volt, másrészt, mert ugyanazokat a tisztségeket említik. Az első felirat még *Hadrianus* császár idején keletkezett, ebből kiderül, hogy *duumvir*

iure dicundo quinquennalis is volt, valamint nemcsak tergestei, de rómvárosi *collegiumban* is tevékenykedett. A második, *Hadrianus* utánra, *Antoninus Pius* idejére datálható felirat ezekhez azt teszi hozzá, hogy a *collegiumnak patronusa* is volt, valamint vallási tisztségeket is viselt, úgy mint *pontifex*, *augur* és az isteni *Hadrianus* kultuszát ápoló *flamen*. A *Varius* gentilicium gyakori Italiában – 40 előfordulás – és Gallia Narbonensisben – 11. Ezen kívül megjelenik 8 hispaniai, 4 Gallia Belgica-i, 2 Gallia Lugdunensis-i, 4 noricum-i és 3 daciai feliraton, vö. LŐRINCZ: *Onomasticon* IV, 148. A *Papirius* nomen gentile 33 itáliai, 13 hispaniai, 1 Gallia Belgica-i, 1 G. Narbonensis-i, 10 dalmatiai, 2 pannoniai, 4 daciai, 1 britanniai és 1 Moesia Inferior-i feliraton jelenik meg, vö. LŐRINCZ: *Onomasticon* III, 123-124. A *Papirianus* cognomen 2 Italiából, 2 Pannoniából, 1 Dalmatiából, 1 Gallia Belgicából, 1 Daciából és 1 Moesia Inferiorból előkerült feliraton szerepel, vö. LŐRINCZ: *Onomasticon* III, 123. Az első felirat eleje kitört, de megtudjuk, hogy milyen háborús kitüntetéseket szerzett. Az első felirat utolsó sora szintén kuriózum. A *praefectus fabrum* a nem rómvárosi tűzoltók kollégiumának parancsnoka volt, s ha ez a tisztségviselő valóban volt a római tűzoltók vezetője is, akkor inkább *praefectus vigilum*ot kellett volna írni, hiszen Rómában ez a sajátos elnevezés volt használatos. Ugyanakkor a *praefectura fabrum* lehetett a lovagi *cursus honorum* része is, de ez egészen más volt, mint a lokális, városi tisztség.

T12. Tábla, az anyaga kő, véséssel készített honorarius felirat. — Lelőhely: Trieszt. — Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei di Storia ed Arte - Lapidario Tergestino. Leltári szám: 13829 a-b.

CIL V 667. — INSCRIT. X 4, 192 a-b. — ATTI CIV. MUS. TRIESTE 9, 1976-1977, 58-63, nr. 2, 3-4 (Alföldy rajza alapján) - AE 1978 — AE 1978, 354. — ALFÖLDY 1999, 39-44, 4 (rajz). — HD004880 (Schmidt) [1993-05-11]. — EDR007001 (Zaccaria) [2003-01-05]. — Olvasat: ZACCARIA 1992, 250-251, nr. 10 + foto.

[---]piu[s - f(i)lius] ---] / [---]PVR[---], / [prae]fect(us) [i(ure) d(icundo)---], / [--- p]raef[ect(us) fabr(um)---].

Alföldy Géza olvasata az ATTI CIV. MUS. TRIESTE 9, 1976-1977, 58-63, nr. 2, 3-4 (rajz) szerint:

[-Ap]piu[s - f(i)lius] Pup(inia)] / [Cal]pur[nianus], / [prae]fect(us) [i(ure) d(icundo) , Ilvir], / [pont(ifex, p]raef[ect(us) fabr(um)].

Ez egy meglehetősen töredezett felirat, Alföldy Géza egészítette ki a saját elképzelése szerint. E szerint egy bizonyos *Appius Calpurnianus* szerepel a feliraton, aki *praefectus iure dicundo* is volt, valamint ő is volt tűzoltóparancsnok és *pontifex*. Az *Appius* gentilicium 11 italiai, 7 hispaniai, 6 Gallia Belgica-i, 2 G. Narbonensis-i, 2 pannoniai, 1 daciai és 1 aquitaniai feliraton szerepel, vö. LŐRINCZ: Onomasticon I, 149. A *Calpurnianus* cognomen Hispaniából 5, Pannoniából, Italiából, G. Belgicából, Britanniából és Moesia Superiorból 1-1 feliraton szerepel, vö. LŐRINCZ: Onomasticon II, 25. A *praefectus iure dicundo* kiegészítés a 4. sorban említett *collegiumi praefectura* előtt logikusnak látszik. Alföldy olvasata szerint még *duumvir* is volt. Alföldy szerint a „*pontifex*”-et rövidítő „*pont*” tört ki a sor elejéről.

T13. Tábla, az anyaga kő, a felirat véséssel készült. — Lelőhely: Trieszt, Fórum. — Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei – Orto Lapidario. Leltári szám: 13881.

ZACCARIA 1992, p. 221. — EDR007493 (Mainardis) [2006-03-05]. — Olvasat: INSCRIT. X 4, 63.

----- / [---] II[*vir*? ---] / -----

A felirat roppant hiányos. A két *hasta* kiegészítése *duumvirre* is kétséges, hiszen többek között életkort is jelölhet például, ha nem is az évet, de hónapot vagy napot, vagy csak két *hasta* a hatból, ami a *sevir* leírásához kell. A Kr. u. I. századra datálják ezt a feliratot.

T14. Tábla, az anyaga kő, a felirat véséssel készült. — M.: 38. sz.: 74. v.: 20 cm. — Lelőhely: Trieszt, Santa Caterina utca. — Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei - Lapidario Tergestino. Leltári szám: 13541.

ZACCARIA 1992, 209-210. — VIDULLI TORLO 2001, 74 + foto. — UBI ERAT LUPA ID-Nr. 16228. — EDR007319 (Mainardis) [2014-05-01]. — Olvasat: INSCRIT. X 4, 3.

L(ucius) Apisius T(iti) f(ilius), / T(itus) Arruntius L(uci) f(ilius), / Iivir(i), ex d(ecurionum) d(ecreto), ex / p(ecunia) p(ublica) faciundum coera(vere).

Nagyon valószínű, hogy *L. Apisius* azonos a (T15.) feliratban megjelenő *duumvirrel*. Az *Arruntius* gentilicium Italiában 10, Hispaniában 8, Gallia Narbonensisben 5, G. Belgicában 2, G. Lugdunensisben 1, Dalmatiában 8, Britanniában 1, Noricumban 1, Pannoniában 7 és Daciában 3 feliraton szerepel, vö. LŐRINCZ: Onomasticon II, 175-176. Kuriózum, mert feltünteteti mindkét *duumvirt*, akik egyszerre hivatalban voltak. Továbbá arról a helyi

sajátosságról tesz tanúságot, hogy a *duumvirek* feladatkörébe tartozott egy épület helyreállítása, ebben együttműködtek a városi tanáccsal és a városi közpénzből finanszírozták azt, vö. BANDELLI – CHIABÀ 2008, 23. Kr. e. I. század harmadik negyede.

T15. Sírtábla, az anyaga kő, a felirat véséssel készült. — M.: 74. sz.: 209 cm. — Lelőhely: Trieszt, Santi Martiri templom. — Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei - Orto Lapidario. Leltári szám: 13616.

INSCRIT. X 4, 60. — ZACCARIA 1992, 221. — UBI ERAT LUPA ID-Nr. 16000. — EDR007313 (Mainardis) [2014-04-28]. — Olvasat: CIL V 549.

L(ucius) Apisius T(iti) f(ilius) Pup(inia) Ilvir. Apisia [---].

Valamivel későbbre, de ugyanúgy a Kr. e. I. század második felére datálják azt a feliratot, amelyben *Titus* fia *Lucius Apisius* duumvir neve szerepel és *Apisia*, aki a lánya vagy a lánytestvére lehetett, a felirat vége sajnos nem maradt fenn. A (T14.) felirattal összevetve még elmondható az is, hogy itt feltüntették a *tribus* nevét, valamint az első „i” betűt az mind az *Apisius* és az *Apisia* névben máshogy vésték. Kr. e. I. század negyedik negyede.

T16. Sírtábla, az anyaga kő, a felirat véséssel készült. — Lelőhely: Trieszt, Fórum. — Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei – Orto Lapidario. Leltári szám: 13798.

ZACCARIA 1992, p. 221. — EDR007494 (Mainardis) [2006-03-05]. — Olvasat: INSCRIT. X 4, 64.

[---]us [---]us / [--- Fla]vius Q(uinti) f(ilius) [---] / [--- q]uinq(uennalis) [---] / [---] f(aciundum) c(uravit).

A *[---]vius Q(uinti) f(ilius)* nevű férfi gentiliciuma lehetett például *Fulvius* vagy *Flavius*. Az utóbbi talán valószínűbb, mivel császári gentiliciumként igen gyakori volt: Dalmatiában 212, Pannoniában 249, Daciában 58, Italiában 119, Hispaniában 138, Gallia Belgicában 113, G. Narbonensisben 60, G. Lugdunensisben 32, Noricumban 34, Raetiában 35 esetben szerepel feliratokon, vö. LŐRINCZ: Onomasticon II, 145. Előkerült egy felirat Tergeste környékéről, amelyen szerepel egy *Lucius Flavius Quinti filius Maximus*, l. CIL V 420. (EDR007704). Sírfelirat, egy fiú állította a szüleinek, de a sírfeliratnak tartalmaznia kellene a viselt tisztségeket, ezen a feliraton azonban nem olvashatóak tisztségek, a felirat szövege pedig hiánytalan. Ebből arra lehet következtetni, hogy a két férfinak nincs köze egymáshoz, hiába

datálták Kr. u. I. századnak mindkét feliratot. Valószínű azonban, hogy a két férfi nem azonos, így nem tudhatjuk biztosra, hogy [---]vius Q(uinti) f(ilius) volt-e a quinquennalis és azt sem, hogy duumvir quinquennalis volt-e.

T17. Bázis, az anyaga kő, honorarius felirat, véséssel készült. — M.: 94. sz.: 80. v.: 167 cm. Betűméret: 10 – 6 cm. — Lelőhely: Trieszt, San Lorenzo kapu. — Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei – Lapidario Tergestino. Leltári szám: 13545.

CIL V 532. — ILS 6680. — ZACCARIA 1992, pp. 215-216. — ANDERMAHR 1998, 262, nr. 198. — ALFÖLDY 1999, 285, Tergeste, nr. 2. — VIDULLI TORLO 2001, pp. 32-33 + foto. — HD033020 (Ruck) [2007-12-20]. — EDR093914 (Mainardis) [2003-01-19]. — Olvasat: INSCRIT. X 4, 31.

⟨:szemből⟩

L(ucio) Fabio [L(uci) f(ilio)] / Pup(inia) Sev[e]ro, / quaestor[i] / urbano, ⁵ [de]cu[r(iones) et] plebs / T[ergesti]nor(um).

⟨:jobb oldalon⟩

[Quod A]spanius Lentulus et / [---]s Nepos Iivir(i) iur(e) dic(undo) v(erba) f(ecerunt) / [L(ucium) Fabium S]everum clarissimum vi= / [rum m]ulta iam pridem in rem p(ublicam) nos= ⁵ [tra]m beneficia contulisse, ut qui a pri= / [m]a sua statim aetate id ege[r]it uti in ad= / [iuv]anda patria sua et dignitate et el[o]quentia cres= / [ce]r et nam ita multas et magnifica[s c]ausas publi= / [c]as apud optimum principem Antoninum Aug(ustum) Pium ¹⁰ [a]dservisse, egisse, vicisse sine ullo quidem aerari nos= / [t]ri inpendio, ut quanvis admodum adulescens senili= / [b]us tamen et p[e]rfectis operibus ac factis patriam suam nos= / que insuper sibi universos obstrinxerit, nunc ver[o] tam gr= / andi beneficio tam salubri ingenio ta[m] perpetua uti[l]itate rem ¹⁵ p(ublicam) n(ostram) adfecisse, ut omnia praecedentia fa[c]ta sua, quanquam im= / mensa et eximia s[i]nt, facile su[per]ari[t]: nam in hoc quoque mira= / bilem esse c(larissimi) v(iri) virtutem, quod cotidie in bene [f]aciendo et in [p]a= / tria sua tuenda ipse se vincat et id[ci]rco, quamvis pro mensu= / ra beneficiorum eius impares in refe[r]enda gratia simus, inte= ²⁰ rim tamen pro tempore vel facultate ut adiuvet saepe factu= / rus, remunerandam esse c(larissimi) v(iri) benivolentiam, non ut illum pro= / niorem [h]abe[a]mus: aliut enim vir ita natus non potest facere: sed / ut nos iudicantibus gratos praebeamus et dignos tali decore ta= / [liq]ue praesidio, q(uid) f(ieri) p(laceret), d(e) e(a) r(e) i(ta) c(ensuerunt) primo ce[n]sente Calpurnio / Certo. ²⁵ [Cum Fabi]us Severu[s] vir amplissimus adque clarissimus tanta pietate tanta= / [q]ua adfectione rem p(ublicam) n(ostram) amplexus sit itaque pro minimis ma= / [x]imisque commodis e[i]us excubet adque omnem praestantiam / [suam] exerat, [ut] manifestum sit id eum agere, ut non modo nobis sed pro= / [x]imis quoque civitati[b]us [d]eclaratum v[e]l[i]t esse s[e] non ali quam ³⁰ [pa]tria[e] sua[e] natum et [c]ivilia studia, [q]uae in eo quamvis admodum / [invene] iam sint [p]eracta atque p[er]f[e]cta, ac senatoriam dig= / [nitate]m hac maxime ex

*causa co[n]cupiviſſe, uti patriam su= / [am cu]m orna[ta]m [t]um ab omni[bus] in[i]u[r]iis
tutam defenſa[m]que / [praest]aret, interim aput iudi[ces] a Cae[sar]e datos, in[t]erim aput
ip= /³⁵ [sum impe]ratorem c[a]usis [pub]licis patro[cin]an[do], qua[s] cu[m] iust[i]= / [ti]a
[di]vini [pr]incipis tum [sua] eximia [ac] [pru]denti[s]sima [o]ration <e> / [semp]er
no[b]is cum victor[ia] [fi]rmiores [rem]isit, [ex] pro[xi]mo vero,*

<:II. oszlop>

*ut manifestatur cael[es]tis litteris A[n]toni= / ni Aug(usti) Pii, tam felici[t]er
d[e]si[de]riu[m] publicum [a]= / pud eum sit prosecu[t]u[s] impet[ra]ndo u[ti] Car= / ni
Catalique attributi a div[o] Augusto rei p[ub]li= /⁵ cae nostrae, pro ut qui mer[u]issent vita
atque ce[n]= / su, per aedilitatis gradum in cu[r]iam nost[ra]m admitt[e]= / rentur ac per
hoc civitat[e]m [R]oma[n]am apisceren= / tur, <quo> et aerarium nostrum dita[vit] et
cur[ia]m complev[it] / et universam rem p[ub]licam) n[ost]ram cum fom[en]tis ampliavit
adm[it]= /¹⁰ tendo ad honorum communionem et usurpation[em] / Romanae civitatis et
optimum et locupletissim[u]m / quemque, ut scilicet qui olim [e]r[an]t tantum in redivit[u] /
pecuniario nunc et in illo ipso <et> duplici quid[em] pe[r] / honorariae numeration[e]m
repperiantu[r] et] s[un]t] /¹⁵ cum quibus munera decurionatus iam ut paucis [one]= / rosa
honeste de pl[e]no compartiamur. Ad cuiu[s] rei] / gratiam habendam, ut in [s]aecula
[perma]n[en]suro eius= / modi beneficio oportuer[at] quidem, si fie[r]i poss[et] ac] / si
verecundia clarissimi vi[r]i permitteret, univer[s]os nos /²⁰ ire et gratias ei iuxta o[p]timum
principem agere. Sed / quoniam certum est nobis one[ro]sum ei futurum [ta]= / le nostrum
offic[i]um, illud certe proxime fieri op[or]t[et] / tet [o] statuam [e]i auratam equestrem
primo quoque / tempore in celebe[r]rima fori [n]ostri par[te] p[ar]ti et i[n] /²⁵ basi eius hanc
nostram consensione[m] a[t]que h[ab]et / decretum inscrib[i], [ut]i ad [post]eros nostros tam
vult[us] / amplissimi viri quam facta permaneant, petique a Fa= / bio Vero egregio v[ir]o,
pa[tr]e Severi, uti quando q[ui]= / de[m] et] commentarium hoc ipsius sit providentiae, qua
/³⁰ rem publicam n[ost]ram in[f]atigabili [c]ura gubernat, et in hoc / [p]lu[s] p[ub]lici benefici,
q[uo]d talem [et] nobis et imperio civem p[ro]= / creavit a[t]que forma[v]it, cuius op[er]a
studio[ue] et ornatio[res] / et tutiores in dies nos m[a]gis magi[s]que sentiamus, uti
[pat]iat[ur] / se in hanc rem [ad] [fi]liu[m] [s]uum [lega]r[i] mandarique si[bi], /³⁵ uti
g[r]atias publice [cl]ariss[im]o viro mandatu no[s]= / tro agat et ga[ud]ium universorum
singulariorum[que] / ac volun[t]atem ut ma[gis] ter talium rerum in notiti[am] / eius perferat.
Censuerunt.*

Datálás: Kr. u. 138-161.

Ez a Tergestéhez kötődő leghosszabb. Ez a bázis felirat örökíti meg azt az eseményt, amikor Antoninus Pius császár megadta a már Augustus császár által Tergestéhez attribuált *carnus* és *catalus* nép előkelőinek azt a jogot, hogy ha arra életmódjuk és vagyonuk alapján érdemesnek bizonyultak, az *aedilitas* tisztsége betöltése révén bekerüljenek a curiába, azaz a városi tanácsba és annak (ti. az *aedilitas*) révén a római polgárjogot elnyerjék. Egyrészt az *aedilisi*

tisztség kapcsán, másrészt a felirat elején feltüntetett két *duumvir* neve miatt szükséges katalógusba venni. A két *duumvir Aspanius Lentulus* és egy bizonyos *Nepos* volt. A maroknyi feliratok egyike, melyek a tergestei *ordo decurionumot* említik (pl. T14.). Az elején pedig *Lucius Fabius Severus* ró mavárosi *quaestor* t említik, akinek a tergesteiekhez hasonlóan ugyancsak a Pupinia volt a *tribusa*. Vannak *Fabiusok* más tergestei feliratokon is, de egyikük sem volt előkelő.

T18. Síroltár, az anyaga kő, hiányos felirat, véséssel készült. — M.: 114. sz.: 111. v.: 77 cm. Betűméret: 5,5-9,5 cm. — Lelőhely: Humag (HR), templom. — Őrzési hely: Humag, Arheološki muzej Istre. Leltári szám: A 10377.

AE 1992, 692. — UBI ERAT LUPA ID-Nr. 16317. — HD006413 (Niquet) [2011-02-04]. — EDR007023 (Zaccaria) [2014-06-15]. — Olvasat: ZACCARIA 1992, 252-253, nr. 11, + foto - AE 1992.

Sex(tus) Palpelli[us] / Sex(ti) lib(ertus) Fructu[s], / Augustalis, / sibi et suis et /⁵ Alliae Priscae uxori / et Laecaniae Agre / coniugi / testamento fieri / iussit.

A *Palpellius* gentilicium 7 feliraton fordul elő, valamennyi Észak-Itáliában, vö. LŐRINCZ: Onomasticon III, 121. és SOLIN-SALOMIES 136. Van közülük egy, amely annyiban kötődik is Tergestéhez, hogy a trieszti San Giusto Székesegyházban találták meg. Azon egy bizonyos *Publius Palpellius Publi filius Clodius Quirinalis* szerepel, aki lovagrendű tiszt és *procurator* is volt, l. CIL V 533. (EDR007340). A *tribusa* azonban a Maecia, amely szerint egy latiumi város polgára volt. Tergestéhez valószínűleg csak a katonai küldetése kapcsán köthet: a Legio VII Claudia Pia Fidelis katonai *tribunusa* volt, mely Kr. u. 9 tájától az illyricumi (dalmatiai) Tiluriumban állomásozott, s *Claudius* császár uralkodása alatt valamikor vezényelték el Moesiába, talán Scupiba. A *Claudia Pia Fidelis* jelzőit is *Claudiustól* kapta a *legio*, minden bizonnyal közvetlenül *Lucius Arruntius Camillus Scribonianus* dalmatiai helytartó *usurpatiója* (Kr. u. 42) leverését követően. Tergestei építési felirata azonban minden bizonnyal a flottaparancsnoki funkciója idejére datálható. Minden bizonnyal ő az a *Clodius Quirinalis* ravennai flottaparancsnok, akiről *Tacitus* a Kr. u. 56. év kapcsán azt írja, hogy öngyilkos lett: „Clodius Quirinalis, aki mint a Ravennában állomásozó tengerészek parancsnoka, Italiát, mintha a népek alja volna, kicsapongásaival s kegyetlenségével károsította, elítéltetésének méreggel vágott elébe.” TAC. ANN. XIII 30. Neki nem, mert az ő praenomenje *Publius* volt, de valamelyik hozzátartozójának akár lehetett a *libertusa* a fenti

Sextus Palpellius. Van továbbá 5 olyan felirat, amelyen *Palpellia* szerepel, ezek is itáliaiak, egyet kivéve, amely dalmatiai. A *Fructus* cognomen 3 itáliai, 3 hispaniai, 3 Gallia Belgica-i, 1 G. Narbonensis-i, 2 pannoniai, 3 noricum-i és 1 Moesia Inferior-i feliraton fordul elő, vö. LŐRINCZ: Onomasticon II, 153. Az *Allia* női név Hispaniában gyakoribb (14 előfordulás), mint Italiában (6 eset), továbbá előfordul még 3 Gallia Narbonensis-i, 2 dalmatiai és 1 pannoniai feliraton, vö. LŐRINCZ: Onomasticon I, 43. Fennmaradt egy felirat Tergestéből, melyen két *Allius* szerepel, apa és fia: *Publius Allius Quinti filius* és *Publius Allius Publi filius Severus*, de nem voltak tisztségviselők, l. CIL V 569. (EDR007368). A *Prisca* női név Italiában a leggyakoribb (72 felirat), vö. LŐRINCZ: Onomasticon III, 163. *Sextus Palpellius Fructus Augustalis* volt – ezt ráadásul nem is rövidítve írták ki – de *sevir* nem, viszont *libertus* is volt. Az *Augustalitas* feltétele volt a polgárjog, a felszabadított rabszolga pedig a *patronusa* jogállását vette át, így ha a felszabadítója polgár volt, lehetett *Augustalis* és meg kell jegyezni, igen gyakori volt ez a tisztség a libertusok körében. Érdekessége a feliratnak, hogy úgy tűnik, mintha *Sextus Palpellius*nak két felesége lenne, két nő neve szerepel ugyanis a feliraton és mindkettőhöz a feleséget jelentő *uxor*, illetve *coniunx* szó tartozik. Az előbbi azonban a római jog szerinti törvényes feleséget jelentette, az utóbbit viszont szabadabban használták, *concubinát*, élettársat is jelenthetett. Nem biztos, hogy egy időben voltak *Sextus Palpellius* feleségei. Valószínűleg arról van szó, hogy a végrendelete alapján felállított sírkövön a sajátja mellett valamennyi elhunyt hozzátartozójának is emléket állított. A *Laecania* női név 15 itáliai és 1 dalmatiai feliraton fordul elő, vö. LŐRINCZ: Onomasticon III, 16. Datálás: Kr. u. 51-100 (forma, paleográfia, prosopográfia alapján).

T19. Sírtábla, az anyaga kő, a felirat véséssel készült. — Lelőhely: Trieszt, Santi Martiri. — Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei - Orto Lapidario. Leltári szám: 13550.

CIL V 552. — ZACCARIA 1992, 222. — EDR007353 (Mainardis) [2006-03-05]. — Olvasat: INSCRIT. X 4, 71.

Sex(tus) Caesius Sex(ti) / lib(ertus) Cinnamus, / IIIIIvir Augustalis, / h(ic) s(itus) e(st). ⁵ Et tibi et tu.

A *Caesius* gentilicium Italiában igen gyakori: 46 darab fordul elő, továbbá Hispaniában van belőle 16, Dalmatiában 14, Gallia Belgicában 7, G. Narbonensisben 4, Pannoniában 3, Moesia Inferiorban 2, valamint még 1-1 Britanniában és Moesia Superiorban. A *Caesius* női párja, a *Caesia* 23 itáliai, 8 hispaniai, 10 dalmatiai, 1 pannoniai és 1 Moesia Inferior-i feliraton fordul

elő, vö. LÖRINCZ: *Onomasticon* II, 20. Tergestéből több *Caesiát* is ismerünk: egy sírfeliraton két *Caesia* nevű *liberta* is szerepel: *Caesia Lupercae liberta* és *Caesia Successae liberta*, l. CIL V 580. (EDR007378) – és amint láthatjuk, nők, azaz további *Caesiák*, *Luperca* és *Successa* szabadították fel őket – egy másikon pedig *Caesia Marci filia Marcellina* szerepel, l. CIL V 444. (EDR007754). A *Cinnamus* cognomen 10 itáliai, 2 Gallia Belgica-i és Narbonensis-i, továbbá 1-1 pannoniai, aquitaniai és Gallia Lugdunensis-i feliraton szerepel, vö. LÖRINCZ: *Onomasticon* II, 57. *Sextus Caesius Cinnamus* olyan *sevir* és *Augustalis* volt, akinek személyi-jogi státusza *libertus* volt. Más tisztséget nem említ a felirata és nagy valószínűséggel nem is töltött be, hiszen ez a sírfelirata. A felirat fényképén (sorszáma a HD adatbankjában: F012093) látszik, hogy egy nagyobb rész letört belőle, de valószínűleg szöveg nem hiányzik belőle, mert a végén található „Et tibi et tu” kifejezés megállja a helyét záróformulaként a sírfeliratokon. A T7. feliraton egy *Sextus Ca[---]* nevű *aedilis* olvasható, akinek a neve elvileg *Sextus Ca[esius]*-ra is kiegészíthető. Datálás: Kr. e. 25-Kr. u. 25.

T20. Síroltár, az anyaga kő, a felirat véséssel készült. — Lelőhely: Trieszt, Prandi telek. — Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei – Lapidario Tergestino. Leltári szám: 13898.

ZACCARIA 1992, p. 222. — VIDULLI TORLO 2001, 69 + foto. — EDR007622 (Mainardis) [2004-01-03]. — Olvasat: INSCRIT. X 4, 71a.

[*Sex(tus)*] *Caesius* / [*Sex(ti)*] [*lib(ertus)*] *Felix*, VI / vir *Aug(ustalis)*, / [*Caes*]ia *Sex(ti)* *lib(erta)* ⁵ [---]ca uxor.

Ezen a feliraton is egy *Sextus Caesius* nevű *sevir Augustalis* jelenik meg, mint a T19. feliraton, de másik személyről van szó, mert más a cognomenje. A *Felix* cognomen gyakori név, különösen a felszabadítottak esetében; 72 itáliai, 53 hispaniai, 46 dalmatiai, 44 Gallia Narbonensis-i, 23 G. Belgica-i, 15 G. Lugdunensis-i, 29 pannoniai, 14 daciai, 12 noricum, 4 raetiai, 11 britanniai, 18 Moesia Inferior-i, 10 M. Superior-i feliraton szerepel, vö. LÖRINCZ: *Onomasticon* II, 138. Ezen kívül a *seviratust* sem hat darab *hastával* írták, mint az előző feliraton; az *Augustalitast* pedig rövidítették. Megjelenik a felesége is a feliraton, aki ugyancsak a *gens Caesiába* tartozik, és ugyancsak *Sextus* felszabadítottja. *Patronusát* illetően két esetre gondolhatunk: vagy a férje *libertája* volt, vagy mindketten egykoron egy további *Sextus Caesius* nevű embernek voltak a rabszolgái. Datálás: Kr. u. I. század első fele.

T21. Síroltár, az anyaga kő, a felirat véséssel készült. — Lelőhely: Trieszt, Prandi telek. — Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei - Orto Lapidario. Leltári szám: 13594.

CIL V 555. — ZACCARIA 1992, 222. — EDR007355 (Mainardis) [2006-03-05]. — Olvasat: INSCRIT. X 4, 72.

T(itus) Marcius Secundus, / IIIIIvir Aug(ustalis). / Marcia T(iti) l(iberta) Quarta uxor.

A felirat fényképe elérhető a HD adatbankjában, sorszáma: F012090. A *Marcius* italicus eredetű nomen gentile Italiában 39 (*Marcia*: 14), Hispaniában 40 (34), Gallia Belgicában 7 (4), G. Narbonensisben 13 (14), G. Lugdunensisben 7 (2), Dalmatiában 15 (12), Pannoniában 31 (14), Noricumban 3 (0), Daciában 5 (3), Aquitaniában 1 (1), Britanniában 5 (0), Moesia Inferiorban 5 (3), M. Superiorban 1 (3) esetben fordul elő, vö. LŐRINCZ: Onomasticon III, 56. A *Secundus* cognomen az itáliai feliratokon roppant gyakori, 362 feliratról ismeretes, továbbá gyakori még dalmatiai (konkrétan: 100 db), hispaniai (90), Galliai Belgica-i (85) és Narbonensis-i: (131), noricumi (80) és pannoniai (68) feliratokon is, vö. LŐRINCZ: Onomasticon IV, 59. A nő a férfi felszabadított rabszolgája volt, majd a felesége lett. Szerepel még két *Marcius* egy tergestei sírsztélén, de nem voltak tisztségviselők, l. INSCRIT. X 4, 135. (EDR007506); a feliratot Kr. u. 76-100 közé datálják. Az egyikük cognomenje azonban *Trophimus* és van egy *Caius Valerius Trophimus* nevű sevir Augustalis Tergestéből, l. (T24.). Datálás: Kr. u. 1-50.

T22. Síroltár, az anyaga kő, a felirat véséssel készült. — Lelőhely: Trieszt, San Giusto Székesegyház. — Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei - Lapidario Tergestino. Leltári szám: 13576.

CIL V 560. — ZACCARIA 1992, 222. — VIDULLI TORLO 2001, 68 + foto. — DEXHEIMER 1998, 84-85, nr. 31. — EDR007359 (Mainardis) [2006-03-05]. — Olvasat: INSCRIT. X 4, 74.

C(aius) Vibius / Valens, / VIvir Aug(ustalis), t(estamento) f(ieri) i(ussit) / ex ((sestertium)) XX (milibus). ⁵ Felix lib(ertus), VIvir Aug(ustalis), f(ecit).

A negyedik sorban a „HS” jel helyett kiírták betűvel, hogy *sestertium*. Ezen a feliraton két *sevir Augustalis* neve szerepel. Az egyik végrendelete értelmében a másik egy síroltárt állított neki. A *Vibius* gentilicium elképzelhető, hogy kelta eredetű, vö. MÓCSY 1983, 21. Az itáliai feliratokon a leggyakoribb: 97 előfordulás (emellett *Vibia*: 43), továbbá szerepel még hispaniai 44 (27), Gallia Narbonensis-i 29 (9), G. Belgica-i 12 (2), G. Lugdunensis-i 3 (3), dalmatiai 30 (13), pannoniai 14 (2), noricumi 8 (7), daciai 5 (0), britanniai 3 (1), Moesia Inferior-i 8 (3) és M. Superior-i 1 (2) feliraton, vö. LŐRINCZ: Onomasticon IV, 165-166.

Fennmaradt egy további síroltár is, l. CIL V 644. (EDR007823), amelyen egy bizonyos *Vibia Cai filia Tertulla* szerepel. Mivel azonban az utóbbit a Kr. u. I. század első felére datálják, ez a *Vibia* nem mondható a *sevir Caius Vibius Valens* lányának, legfeljebb a felmenőjének. Előkerült továbbá egy házaspár sírsztéléje is, l. CIL V 643. (EDR007438). A Kr. u. I. század közepére datálják. A rajta szereplő *Lucius Vibius Luci filius Pupinia Pollio* ugyan nem volt tisztségviselő, de Tergeste igazgatása szempontjából említésre méltó, mivel szerepel rajta a *Pupinia tribus*. Ráadásul előkerült egy másik sírfelirat – l. CIL V 322. (EDR007811), a Kr. u. I. századra datálják – amelyet *Lucius Vibius Luci filius Pupinia Canalius*nak állítottak, akiről elképzelhető a neve és a datálás alapján, hogy rokona volt az előbb említettnek. Volt még továbbá egy *Sextus Vibius Cordus* is Tergestében, aki egy *cohors* katonája volt a Kr. u. I. század közepén, l. INSCRIT. X 4, 45. (EDR007489). A másik *sevir C(aius) Vibius Valens libertus* volt. A *Felix* név igen gyakori, vö. (T20.) kommentárja, különösen a rabszolgák körében. Mócsy meglátása szerint mivel a *Felix* név egyenletesen elszórva helyezkedik el sokfelé, a viselőjének eredetét nem lehet megállapítani, ha nincs valami más utalás rá, l. MÓCSY 1983, 48. Datálás: Kr. u. 76-100.

T23. Bázis, az anyaga kő, szakrális felirat, véséssel készült. — M.: 96. sz.: 33. v.: 34 cm. Betűméret: 6 – 2 cm. — Lelőhely: Koper (SLO). — Őrzési hely: Verona, Museo Maffeiiano. Leltári szám: 119.

CIL V 484. — ZACCARIA 1992, 190. — HD033005 (Ruck) [2008-06-24]. — EDR007627 (Mainardis) [2004-07-25]. — Olvasat: INSCRIT. X 3, 1.

Isidi / sacrum. / Ex monit(u) / eius d(ono) d(edit) ⁵ L(ucius) Valerius / Memor, / VVir Aug(ustalis). / L(ocus) d(atus) p(ublice).

Egyike annak a két feliratunknak, amelyet valamilyen istenségnek állítottak, vö. (T24.). A *Valerius* nomen gentile Italiában és Gallia Narbonensisben igen gyakori: 48-48 előfordulás, ezen kívül 28 dalmatai, 17 hispaniai, 23 pannoniai, 20 daciai, 14 Moesia Inferior-i, 10 G. Lugdunensis-i és Moesia Superior-i, 8 noricumi, 3 G. Belgica-i, 2 aquitaniai és 1-1 britanniai és raetiai feliraton olvasható, vö. LŐRINCZ: Onomasticon IV, 182. Mócsy felhívja a figyelmet arra, hogy eme rengeteg *Valerius* nyilván nem mind a *gens Valeria* leszármazottja, hanem sokuk bennszülött eredetű katona, akik, miután elnyerték a polgárjogot, nem a császár nevét választották maguknak, hanem válogathattak más italikus nevek között. Észak-Itáliában pedig azért gyakori ez a név, mert már a köztársaságkorban megkezdődött a polgárjogadás, vö.

MÓCSY 1983, 15-17. A *Memor* congomen 9 italiai, 1 hispaniai, 2 Gallia Belgica-i, 2 G. Narbonensis-i, 1 G. Lugdunensis-i, 2 dalmatai, 3 pannoniai, 1 Moesia Inferior-i, és 1 britanniai feliraton szerepel, vö. LŐRINCZ: Onomasticon III, 75. *L. Valerius Memor*on kívül körülbelül még egy tucatnyi *Valerius* volt tergestei és ismeretes még egy *Valeria* is Tergestéből, illetve további két töredezett névről is gyanítható, hogy *Valeria*. Néhányat szeretnék megemlíteni: *Publius Valerius Luci filius Pupinia sevir* (T5c.), *Marcus Valerius Luci filius Pupinia* (a *tribus* rögzítése miatt) - l. CIL V 609. (EDR007405) Sírsztélé, több nevet sorol fel, Kr. u. I. század első fele - *Caius Valerius Trophimus*, aki a soron következő feliraton szerepel mint *sevir*, és a *Lucius Appuleius Taurinus aedilis* feliratán szereplő már említett *Valeria* (T4.). *Lucius Valerius Memor* vagy mint magánszemély, vagy mint *sevir* állította a feliratot. Utóbbi esetben a felirat a *sevirek* vallási funkciójára szolgál példaként. Az pedig, hogy a bázis helyéről nem önállóan döntött, hanem a közösség határozta meg, arra utal, hogy nyilvános helyen került kihelyezésre. Datálás: Kr. u. 76-125.

T24. Szakrális felirat. — Lelőhely: Trieszt. — Őrzési hely, leltári szám: elveszett.

CIL V 513. — ZACCARIA 1992, 210. — HD033008 (Ruck) [2008-06-24]. — EDR093865 (Mainardis) [2006-03-05]. — Olvasat: INSCRIT. X 4, 4.

Dianae / C(aius) Valerius / Trophimus, / Vivir Aug(ustalis), ⁵ testament(o) / fieri iuss(it).

Ez a másik felirat Tergestéből, amely azt örökíti meg, hogy egy *sevir* egy istenségnek állított (illetve itt: állíttatott) egy szakrális feliratot. A *Trophimus* cognomen 52 italiai, 17 hispaniai, 18 Gallia Narbonensis-i, 3 G. Belgica-i, 2 G. lugdunensisi, 19 dalmatai, 2 pannoniai, 3 daciai, 1 noricum és 2 Moesia Superior-i feliraton szerepel, vö. LŐRINCZ: Onomasticon IV, 131. A *sevir* végrendelete nyomán készült a felirat, valamikor a Kr. u. I-II. század folyamán.

T25. Sírsztélé, az anyaga kő, a felirat véséssel készült. — M.: 67. sz.: 63. v.: 12 cm. — Lelőhely: Novigrad, püspökség (HR). — Őrzési hely: Novigrad, Muzej, Lapidario. Leltári szám: A 4459.

PAIS 32. — ZACCARIA 1992, 196. — EDR007672 (Zaccaria) [2014-06-28]. — Olvasat: INSCRIT. X 3, 55.

L(ucius) Barbius L(uci) l(ibertus) Cer= / [---] sibi, IIIIIvi(r).

A *Barbius* gentilicium 31 itáliai (emellett *Barbia*: 23), 27 noricum (14), 7 dalmatiai (1), 6 pannoniai (1) és 3 Moesia Superior-i (0) feliraton szerepel, vö. LÖRINCZ: *Onomasticon* I, 111-112. A „Cer” minden bizonnyal a cognomenjének a kezdete, de nem lehet egyértelműen kiegészíteni. Egy név szerepel ezen a sírsztélén, a „sibi” szó alapján egyértelmű, hogy ez a *sevir* magának állította a feliratot. Ezt gyakran a „fecit sibi” kifejezéssel fejezték ki, a „fecit” szót általában lerövidítették egy „f” betűvel, ezért bizonytalan az is, hogy hány betűvel kellene kiegészíteni a „Cer” kezdetű cognoment. A névjegyzékek szerint néhány tucat cognomen jöhet szóba, vö. LÖRINCZ: *Onomasticon* II, 50-51. és SOLIN-SALOMIES 313. *Barbius*okból is van kb. egy tucat a tergestei feliratgyűjteményben, többük cognomenje görögös, pl. *Epinius*, *Epaphroditus*: CIL V 577. (EDR007376) Kr. u. 1-50; *Eucharido*, *Eucharistus*: CIL V 578 (EDR007377) Kr. u. 1-50. Továbbá előkerült egy bizonyos *Barbia L(uci) f(ilia) Secun[da]* felirata – l. CIL V 412. (EDR007694) – aki templomot építtetett *Iuno* istennőnek saját pénzéből. A neve és a felirata datálása alapján (Kr. e. 25-Kr. u. 25) esetleg a *sevir* leánya, vagy még inkább a *sevir patronus*ának hozzátartozója, talán lánya lehetett. *Barbia L(uci) l(iberta)* pedig, aki szintén e két család valamelyikének körébe tartozott, a Kr. e. I. század utolsó negyedében állított egy oltárt *Bona Dea* tiszteletére, l. INSCRIT. X 4, 1. (EDR007317). Datálás: Kr. u. I. század első fele.

T26. Sírtábla, az anyaga kő, véséssel készített felirat. — Lelőhely: Črni Kal (SLO). — Őrzési hely: Koper, Museo Regionale. Leltári szám: 4142.

CIL V 508. — ZACCARIA 1992, 237. — EDR007829 (Mainardis) [2006-03-05]. — Olvasat: INSCRIT. X 4, 360.

[---]cusi[---] / [---?] T(iti?) lib(ertus) [---?] / [---?] F[uscu[s]], / [IIII]II vir [̄] [---]oñe Ar[---] / -----?

Ez az a felirat, amelyen nem azonosítható a *sevir* neve és nem állapítható meg egyértelműen, hogy a *sevir libertus* is volt-e és mi volt a neve pontosan. A *Fuscus* cognomen a birodalom nyugati felében van túlsúlyban, vö. MÓCSY 1983, 63-64 és 73. Hispániában fordul elő a legnagyobb számban (74 eset), Itáliából 33, Dalmatiából és Pannoniából 12-12 feliraton szerepel, vö. LÖRINCZ: *Onomasticon* II, 156. Az sem biztos, hogy a megmaradt betűk alapján a főneveket nominativus esetben kell kiegészíteni. Egy sírsztélén szerepel egy bizonyos *C(aius) Vo[ltidius] C(ai) f(ilius) Fusc[us]*, de nem volt tisztségviselő, l. CIL V 645. (EDR007440). Mindkét feliratot a Kr. u. I. század első felére datálják.

T27. Kőtömbön található sírfelirat, véséssel készült. — Lelőhely: Koper, püspökség (SLO). — Őrzési hely: Koper, Museo Regionale. Leltári szám: 4115.

CIL V 487. — ZACCARIA 1992, 191 nr. 6-7. — STARAC 1999, 112. — EDR007632 (Mainardis) [2004-07-25]. — Olvasat: INSCRIT. X 3, 6.

[---] *Pup(inia) Forens[is]. / [annor]um XXIII, / [lec]tus ordine iura[t(orum) sententia ---].*

T28. Síroltár, az anyaga kő, a felirat véséssel készült. — M.: 27. sz.: 46. v.: 62 cm. — Lelőhely: Koper, Vidakovich ház (SLO). — Őrzési hely: Koper, Museo Regionale. Leltári szám: 4107.

ZACCARIA 1992, 191. — STARAC 1999, 112. — UBI ERAT LUPA ID-Nr. 20805. — EDR007633 (Zaccaria) [2014-06-15]. — Olvasat: INSCRIT. X 3, 7.

[---] *lectus iuratorum / sententia. / v(ivus) f(ecit) sibi et sui[s].*

Mindkét *iuratori* feliratot a Kr. u. I. század első negyedére datálják. A *iuratorok* is valószínűleg városi tisztségviselők voltak, ám helyi sajátosságnak számítanak. A X. régióban működtek csak, még hozzá 1 felirat Aquileia környékéből, 2 másik pedig Tergeste környékéből került elő.

T29. Sírtábla, az anyaga kő, a felirat véséssel készült. — Lelőhely: Trieszt, San Benedetto kolostor. — Őrzési hely: Trieszt, Civici Musei. Leltári szám: 13884.

CIL V 557. — ZACCARIA 1992, 222. — EDR007357 (Mainardis) [2006-03-05]. — Olvasat: INSCRIT. X 4, 73.

[–] *Arius M(arci) [f(ilius)] / [Pr]imigeniu[s], / [II]IIIIvir, v(ivus) f(ecit) sib[i] / [e]t Caesena*
[---].

Kr. u. I. század.

T30. Sírfelirat, az anyaga kő. — Lelőhely: Pula (HR).

CIL V 67. — EDR135509 (Zovic) [2014-01-20]. — Olvasat: INSCRIT. X 1, 105.

D(is) M(anibus) s(acrum) / Apuleia / Zosime / Sex(ti) l(iberta) t(itulum) v(iva) f(ecit) ⁵ sibi et Sex(to) / Apuleio / Sext(i) liber(to) / Apollonio / VIvir(o) Aug(ustali) ¹⁰ Terg(este) et

*Pol(ae) / con(iugi) pient(issimo) / b(ene) m(erenti) / et Sex(to) Apuleio / lib(erto) meo Them=
/¹⁵ esthocleti / et Apulei(a)e lib(ertae) / Theseidi coni(ugi) / huius v(iva) f(ecit).*

T31. Sírfelirat. — Lelőhely: Trieszt, Riborgo.

CIL V 553. — ZACCARIA 1992, 220. — EDR007354 [2006-03-05] (Mainardis). — Olvasat:
INSCRIT. X 4, 57.

M(anius) Cassidius / M(arci) f(ilius), decurio, / fieri iussit. // Attia /⁵ Secunda / uxor.

Kr. u. 1. sz. első negyede.

A pályamunka lezárása: 2015. január 7.